Adımlar

İÇİNDEKİLER

HÜMANİZMA SAYISI

8

YIL : 1 I. KÂNUN 1943

Adımları Beğeniyorsanız

Abone olunuz, Abone bulunuz.

Adımların Okuyucu Sayfası:

Adımlar, bugünün hayat ve sanat gidişini yakından takip ederek okuyucularına bildirmek için çalışıyor. Daha faydalı olabilmek için, Adımlar'da ele alınan mevzulara okuyucularımızın kendi hayat tecrübelerinden, bilgilerinden katacakları gerçekleri, düşünceleri de öğrenmek ve okuyucu sayfamızda yaymak istiyoruz. Yazılar hakkındaki mütalâalarınızı, Adımlar'da ele alınmasını arzu ettiğiniz mevzuları «Okuyucu Sayfası» na bildiriniz.

Gelecek Sayılarımızda:

Cemiyetlerin değişmesinde sanatın rolü, Durkheim - Ziya Gökalp Sosyolojisinin Tenkidi, Ankaramızda bu günkü fikir cereyanları, Umumî Kültür ve meslek seçimi, Gençliğin Sosyal Psikolojisi, Radyonun Sosyal Psikolojisi, Sinemanın Sosyal Psikolojisi, Modern Mimarî anlayışı, Yaratılma halinde olan Dünya Edebiyatından örnekler.

ADIMLAR

Sahibi ve Neşriyat Müdürü : Dr. Behice Sadık Boran

Abone : Altı aylığı 150 krş. ; yıllığı 300 krş.

Adres : Adımlar, Posta Kutusu 61, Ankara

Adımlar'a verilen yazılar basılsın basılmasın geri verilmez.

ADIMLAR

Aylık Fikir ve Kültür Dergisi

YIL : I — İlkkânun 1943 — Sayı : 8

Hümanizma Görüşümüz

Doç. Dr. Muzaffer Ş. BAŞOĞLU

İçtimaî hayatımız, yaşayış tarzımız zarurî bir surette değiştikçe, her sahada yeni istikametlere doğru yöneldikçe eski kıymetlerin, eski mefhumların kalıpları zorlanıyor, bu değişme seyri içinde yeni mefhumlar, yeni kıymetler aramak zarureti beliriyor. Değişme halinde, geçiş halinde bulunan her cemiyeti, hattâ bütün insanlık, bu zarureti şiddetle duymaktadır. Girilmekte olan yeni istikametleri ifade etmek için muhtelif zümreler, muhtelif aydınlar tarafından ortaya muhtelif mefhumlar sürülmektedir. Bu arada, son yıllarda memleketimizde etrafında en ziyade münakaşa uyandıran mefhumlardan biri «hümanizma» dır. İşin, üzerinde en ziyade dikkatle durulması lâzım gelen taraflarından biri şudur ki hümanizma münakaşalarına karışanlar arasında birbirine tamamiyle zıt fikrî temayüller güdenler var. Demek ki bunların humanizma mefhumundan anladıkları mânalar ayrı ayrı şeylerdir. Bunu göz önünde tutarak Adımlar daha ilk sayısında hümanizma hakkındaki durumunu şu satırlarla hulâsa etmişti:

«Tarihin seyri içinde, zamanlarına göre, insanın maddî ve manevî gelişmesine, daha hür olmasına, insan haysiyeti ile yaşamasına, genişliyen ufuklara doğru yol almasına hizmet etmiş bütün fikir, kültür ve teknik hamlelerine hayranız. Bunlar bütün milletlerin, bütün insanlığın kıymet hazinesidir. Tarih boyunca gelen, durmıyan ve her yeni nesille zenginleşecek olan bu hakikî kıymet hazineşiyle insanlığımızın kıymetlendiğine inanıyoruz. Bu hakikî hümanizmaya bağlılığımızla biz de hümanistiz. Bu hakikî hümanizma ile millî kültür bağlılığı birbirinin zıt değildir. Bu hümanizma içinde biz de varız.

«Fakat, bugün garpta kendine «hümanizma» adını veren ve yukarıda ana çizgileriyle belirttiğimiz mânadan ayrı ve dar bir mâna taşıyan sarih bir cereyan vardır. Avrupa'da ve Amerika'da bu «hümanist» ler ve «yeni hümanist» ler (neo-humanists) kültür ve insan kemalinin yalnız geçmişte, eski Yunan'da, eski Romada, Rönesansta bulunduğuna inanan insanlardır. Bunların mümessillerine büyük, fakat izahı güç olmıyan sebeplerden dolayı umumiyetle insan ilimlerinde geri kalmış olan, dünya üniversitelerinde de rastlıyoruz. Bunlar, kemâle, olgunluğa varmak için, hattâ bugünün yeni istikametlerini bırakmak pahasına olarak, mâziye dönmek, onlar gibi yaşamak, onlar gibi duymak iddiasını güden mâzi düşkünleridir. Bu cereyana mensup olan insanlar arasında zamanımızın makina, endüstri medeniyetinin insan ruhunu

bozduğuna inanan mürteci insanlar da vardır. Bunların terbiyecileri arasında, mekteplerde bugünün ihtiyaçlarından doğan faaliyetlerin, bilhassa teknik faaliyetlerin, aleyhtarı olanlar vardır, insanın zekâ ve şahsiyet olgunluğuna, teknik öğretim ihmal edilerek, yalnız lâtince yolu ile varılacağına inananlar vardır. Halbuki biz, yirminci asır yıllarının kültür sahasındaki başarılarına da ve makinenin (iyi plânlaştığı takdirde) insanı şimdiye kadar görülmemiş derecelerde yükselteceğine inanıyoruz. Yarının, milletimiz ve insanlık için dünden daha parlak imkânlara gebe olduğuna inanıyoruz.

«Bununla, geçmişin büyük kültür, sanat ve fikir eserlerini inkâr ediyor değiliz. Bilâkis milletimizin ve dünyanın büyük eserleri olmadan, Yunus, Nasrettin Hoca, Sinan, Fuzulî, Fikret, Homeros, Eflâtun, Aristo Virgil, Geordano Bruno Galile, Newton, Shakespeare, Goethe, Tolstoy, ilh.. gelmeden bugüne gelemezdik diyoruz. Tam vatandaş ve insan olarak genişlemek, yükselmek için bunlarla genişlemek, bunlarla yükselmek lâzımdır, diyoruz. Fakat bugünü inkâr ederek, bugünü hor görerek değil.. Evvelâ bugünü içten duyduktan, bugünün hamlelerini kavradıktan, bugünün iştiyaklarını sezdkiten sonradır ki bunu gerçek olarak başarabiilriz. Böyle anlaşılırsa, geçmiş, ölü bir yük olmaktan çıkar, yeni hamlelerimizin bir kaynağı olur. Biz geçmişe bugünden bakıyoruz; geçmişi bugünün binbir tecrübeden sonra elde edilmiş o gözlükleri ile görüyoruz. Geçmiş, ileri gidişimiz üzerine yüklenen bir yük, bizi geriye çeken bir engel olduğu zaman onu tereddütsüz sırtımızdan atarız. Biz kültür sahasında inkılâpçılığı bu mânada anlıyoruz.»

O zamandan beri çıkan yazıları ve hümanizma anketimize verilen cevapları göz önünde bulundurduğumuz zaman da bu fikirlerin isabetli fikirler olduğuna kani bulunuyoruz.

Adımlar'ın hümanizma anketi, bu sayıdaki hulâsa yazısında da görüleceği gibi, hümanizma hakkında birbirinden aykırı görüşler olduğu hakikatını bir defa daha belirtmiş oldu. Hümanizma hakkında birbirine aykırı görüşler yalnız bizim aydınlar, «seçkinler» çevresinde bulunan bir zıddiyetler hali değildir. Garpte de bu aykırılıkları ve zıddiyetleri görüyoruz. Garpta da, bir tarafta insanın insanlık vekarını yükselten, insanın hürriyetini, madde ve kültür varlığını yükselten, genişleten, bu uğurda hayatları da bunun dışında kalmamak üzere her şeylerini feda eden hakikî ve samimî insancılar var, öteki tarafta kendilerine «hümanist» diyen ve, klâsik kültür namına, insanların dikkatini bugünün müşahhas hayat ve kültür problemlerinden ayırmakta fayda görenlerin hizmetinde çalışan «seçkin» ve erişilmez mertebede allâme korkuluklar vardır..

Hümanizma namına, halk kütleleri için zararlı ve hattâ korkunç bir mazi düşkünlüğü yapanları, bugünün harp içindeki Avrupasından seçtiğimiz bir misalle teşhir etmeği yeter görüyoruz: Yazılarının özü bakımından son senelerin yeni nizam ve Avrupa birliği fikirlerine ayak uyduran kıta Avrupası milletlerinin diğer milletlerle yaptığı mücadeleleri iri puntolarla basan, efsaneleştiren bir macar kültür mecmuası da (Nouvelle Revue de Hongrie) «hümanist» tir. 1943 yılının ilk ayında çıkan sayısının başında iri puntolarla (Hongrie, humanisme, latinité) başlığı altında «hümanizma» yaptığını ilân etmektedir.

Adımlar'ın bu sayısı hümanizma münakaşalarında müşahede ettiğimiz bu karışıklığı müşahhas misalleriyle göstermek,

İnsan vekarının, hürriyetinin ve refahının yükselmesine ve genişlemesine hizmet eden, düne ve bugüne ait, her cehdin, her eserin temsil ettiği hakikî insancılığı bütün kalbimizle alkışlamak,

Bugünün hayat ve kültür imkânlarına gözlerimizi kapayan, kapadığı için mazi düşkünlüğü, mazi hasreti olarak tecelli eden ve memleketimize garbın geri muhitlerinden getirilen «hümanizma» fikirlerinin sakatlığını, ölü kalıp haline gelmişliğini ortaya koymak için çıkıyor. Çünkü biz mil-

letimizin hakikî refah ve kültür gelişmesinin gerçek imkânlarını, garptan dahi gelse, her türlü kalıp haline gelmiş mefhumları artık büsbütün geride bırakmamızda, mürteci otarşi fikirlerinden büsbütün kurtulmamızda, insan topluluğunun bir parçası olarak, onun ileri temposuna ayak uydurmamızda buluyoruz.

Memleketimizde Hümanizma Yazıları

Bir makalenin sınırları içinde, bizde hümanizma hakkında şimdiye kadar yazılmış olan bütün yazıları gözden geçirebilmeğe imkân yoktur. Burada sadece son birkaç yıl içinde bu konu üzerinde ileri sürülen belli başlı, birbirinden farklı fikirleri ele alacağız. Hümanizmayı bir mesele olarak ele alıp, bunun etrafında memlekette bir fikir cereyanı yaratmak, hümanizma yolu ile kültür problemlerimizin halledilebileceğini müdafaa etmek teşebbüsüne ilk olarak 1940 da Yücel mecmuası girişmiş olduğundan yazımıza bu noktadan başlıyabiliriz.

Yücelcilerin hümanizma karşısında aldığı vaziyeti bir cümlede hülâsa etmek mümkündür: «Hümanizma arayıcılığı ile kendimizi bulmak». Netekim kendileri de bu cümleyi bir şiar olarak dergilerinin baş sahifesine basıyorlardı. Dikkat edilirse bu kısa cümlede birbirinden ayrı iki unsur var: biri «arayıcılık zihniyeti», diğeri de bu yol ile «kendimizi bulmak». Arayıcılık bahsi üzerinde Yücelciler, bütün dogmalardan, naslardan sıyrılarak, kendi aklımıza güvenerek, aklî objektif metodla hâdiseleri araştırmayı, meseleleri ele almayı kastediyorlar. Avrupa'dan «zevahiri» değil, Avrupa kültüürnü mümkün kılmış, yaratmış olan «zihniyeti» alalım, diyorlar.

Aklî, objektif metodla, peşin hükümlerden, dogmalardan sıyrılarak realiteyi araştırmak teşebbüsüne denecek bir şey yok; fakat neden bunu hümanizma olarak ileri sürmeli, hümanizma olarak müdafaa etmeli?. Rasyonel, metodlu, objektif yollardan realiteyi araştırma zihniyeti müsbet ilmin zihniyetidir; bu zihniyetin, 14-16 ıncı asırlardaki «hümanist» lerin çalışmalarından, ve eski Yunan ve Roma filozoflarının eserlerinden ziyade, çok daha ziyade, bugünün en gelişmiş müsbet ilminde bulabiliriz. Hümanizma, modern Avrupada aklî metoda ilk itibar eden bir cereyan olabilir ve bu bakımdan ona tarihî bir kıymet izafe edebiliriz; fakat daha mütekâmil örnekler varken, neden daha gerisine gitmeli? Hümanizmadan değil, ilmî araştırma zihniyetinden bahsetmek daha doğru olur.

Hümanizma anlayışının ikinci unsuruna gelelim (bu noktaya daha sonra başka yazarlarda da rastlıyacağız.) Bu «kendimizi bulmak» nedir? Yücelcilerin o zaman tertip etmiş oldukları «Hümanizma münakaşaları» gurubunda, daha başta, Hüseyin Cahit Yalçın soruyor: «Zaten kendimizi aramak tabiri bana karanlık geliyor. Kendimizi aramak ne demektir? Ne arayacağız? Kendimizin nesini bulacağız?» Aramanın hedefi ve sonuçu ne olduğu hususunda Yücelciler pek vazıh değildirler. Bir, «hümanist» zihniyetle «içtimaî, siyasî v.s. müesseseleri» araştırmak, «insanın nefesinde ve benzerleri ile olan münasebetlerinde tet-

kikini yapmaktır; bir de, «asla, köke, insan'a gitmek» tir. İyi ama, bu «asıl», bu «kök», bu büyük harfle yazılan «İnsan» nedir? Sosyal, siyasî v.s. müesseselerin araştırılması güzel; ama bunun sonunda biz «kendimizi», asıl, kök olan bir şeyi (neyi?) bulacakmışız. Bir taraftan aklî ve objektif metodu müdafaa ediyorlar, diğer taraftan, bu noktada, aklî, reel ve objektif yoldan ayrılıyor; ne olduğu bilinmiyen, tarif edilmiyen bir «cevher», metafizik bir varlık arkasından koşmıya başlıyorlar.

Rasyonel vasfı belirtilerek ileri sürülen bu «hümanizma» daki bu irrasyonel unsur 1943 yazında Ulus gazetesinin «Fikir Hareketleri» sayfasındaki bazı yazılarda daha vazıh olarak beliriyor. Bu sahifelerde Yavuz Abadan «Millî Hümanizma» yazılarında esas itibarile Yücelcilerin anlayışında bir fikri ileri sürüyor ve işaret ettiğimiz, irrasyonel, metafizik unsuru daha açıkça ifade ediyor: «Hümanizma insanlığın kendini yeniden buluşu, kendi varlığında aslî cevhere dönüşü mânasını ifade eder. «Hümanizmanın» bereketli tesirlerinin sırsırrını, bu asla dönüşte, yani insanlığın öz cevherini idrâkile kendi varlığındaki ezelî ve ebedî kıymetlere dayanışında aramak gerektir.» Artık böyle, «aslî cevher» ve bu «öz cevher» de saklı «ezelî ve ebedî kıymetler» i aramağa çıktıktan sonra, ilmî metottan, rasyonel, objektif, peşin hükümlerden kurtulmuş bir zihniyet ve metodla realiteyi araştırmaktan nasıl bahsedilebilir? «Aslî cevher», «ezelî ve ebedî kıymetler» «insanın aslı, kökü» gibi mefhumlar peşin hükümlere, tabiî hâdiselerin üstünde bir takım metafizik cevherlerin kabulüne delâlet etmez de neye eder? Bu gibi mefhumlardan, bu gibi varlıkların mevcutiyeti ile işe başlamak, rasyonel, objektif, dağmalardan kurtulmuş zihniyet ve metoda, ilim zihniyet ve metoduna taban tabana zıttır.

Bir başka noktadan da Yavuz Abadan bu çeşit bir hümanizma anlayışındaki irrasyonel, mistisizme götüren unsuru açığa vuruyor. «Millî hümanizma» nın yalnız akla yer vermekle kalmadığını, hislere de pay ayırdığını söylüyor ve «işte bu noktada, diyor, Türk dünya görüşü: hümanist düşünce sisteminin sırf rasyonel özünden ayrılıp, irrasyonele veya mistiğe sapmaksızın romantik bir istikamet alıyor». Bu satırlarda Yavuz Abadan «Türk dünya görüşü» diye ileri sürdüğü hakikatte kendi görüşünün irrasyonel ve mistiğe götürür bir görüş olduğunu reddediyor, fakat bir kere rasyonelden ayrıldığını kabul ettikten ve mütemadiyen «öz cevher», «aslî cevher» gibi bir türlü tarif etmediği (ve edemiyeceği) bir takım reel üstü mefhumlar etrafında dönüp dolaştıktan sonra, hâlâ nasıl irrasyonele ve mistiğe gitmekten kurtulabilinir?. Nasıl olur da bir şey hem rasyonelden ayrılmıştır, hem irrasyonel de değildir?

Muharrir, «millî hümanizma» tâbirinin ilk bakışta mütenakıs gibi görünmesine rağmen aslında bir tenakusun mevcut olmadığını ileri sürüyor. Yücelciler de zaten «İnsan» a dönmekten bahsetmekle beraber, hümanizmanın millî kültürlerin teşekkülündeki rolüne işaret ediyorlar ve milliyetle çarpışmadığını belirtiyorlar. Aynı noktayı bir makalesine konu yapan Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu «Rönesans, ümanizm kanalı ile kültür nasyonalizmine yol açtı» diyor ve hümanizma kelimesinin «lûgat mânasından çok ayrı» olduğunu, hümanizma ile insaniyetçilik arasında bir ilgi olmadığını anlatıyor. Fındıkoğluna göre, millî kültür greko-lâtin kültür kadrosu içinde serpilir, ve «siyasî mânada insaniyetçilik» yani muhtelif «milletlerin karşılıklı saygılarla birbirine baktığı ve siyasî istiklâlini muhafaza ettiği» bir durum, ancak bu millî hümanizmalar geliştikten sonra mümkündür. Siyasî insaniyetçiliğe giden yola gidebilmek için «her şeyden evvel bütün dünya halklarının, greko - lâtin kültürünün şekillerinde istifade ederek bir defa kendilerindeki bütün epiküryen ve stoisyen unsurları işlemiş olmaları lâzımdır». Ancak, Sokratı, Epikürü, Epitet'i «ruhlarına sindirmiş» milletler arasında siyasî mânada insaniyetçilik mevcut olabilirmiş.

Bizim kendi kültür kalkınmamızın hümanizma yolu ile mümkün olacağını ileri süren yukarıdaki yazarlar ve onlar gibi düşünen diğerleri, anoloji yolu ile muhakeme yürüterek büyük bir yanlışa düşüyorlar. Teşbih, analoji daima hatâya kolayca götüren tehlikeli bir muhakeme tarzıdır. «Avrupada millî kültürler hümanizma yolu ile gelişti, öyle ise bizim kültür gelişmemiz için de aynı şeyi yapmamız, Greko - lâtin kültürüne dönmemiz lâzım gelecektir.» Bu tarzda muhakeme yürütmek, tarihî şartları dikkate almadan, sanki milletler, cemiyetler sosyal bir boşlukta şu veya bu istikamette gelişi güzel yol alabilirler, gelişebilirlermiş gibi düşünmektir ki gayet hatâlıdır. Bu, hümanizma hareketinin, bir sosyal hareket olarak, sosyal bir determinizme tâbi olduğunu, yani muayyen şartlar altında belirip gelişmiş olduğunu unutmak veya kasten dikkate almamaktır (Hele sosyoloji profesörü olan Z. F. Fındıkoğlunun bu hatâyı yapmasına ne denir?) 14-16 ıncı asırların sosyal şartları ile 20 inci asır ortalarının sosyal şartları aynı mıdır, hattâ birbirine benzer mi? Beş asır önceki şartlardan doğan ve o zamanki ihtiyaçlara cevap veren bir fikir cereyanı bugünün şartlarına ve ihtiyaçlarına uygun olabilir mi? Bize gereken hayat felsefesini, dünya görüşünü bulmak için bizden tamamiyle ayrı bir tarihî devirde, ayrı sosyal şartlar altında yaşamış olan Sokrat, Epikür, Epiktet'e, değil, eski çağ felsefesine değil, kendi devrimizin şartlarından doğan ve kendi devrimizin ihtiyaçlarına uygun, bu şartlar altında ilerlememizi mümkün kılacak olan bir hayat ve dünya görüşüne erişmek zorundayız. Bugünkü milletlerin gelişme şartları ve istikametleri dört, beş asır evvelkiler değildir.

Hümanizma müdafaacıların ileri sürdükleri daha başka sebepler de var. Hümanizma anketimize cevap veren Yunus Kâzım Köni'nin işaret ettiği gibi bazıları, modern dil ve kültürlerle temasa gelirsek millî benliğimizi kaybetmek tehlikesinin belireceğini ileri sürüyorlar. Yunus Kâzım Köni kendisi, hümanizmayı, yalnız antik kültürlerin örnek tutulması gibi dar bir mânada almağa taraftar değildir. Kendi dilimizin ve eski kültürümüzün, antik kültür ve dillerle ilişiği pekaz olduğundan, Avrupa dil ve kültürlerine ehemmiyet verilmesine de taraftardır.

Bazılarının ileri sürdüğü bu «millî benliğimizi kaybetmek tehlikesi» iddiasına şaşmamak elden gelmiyor. Millî benliğimiz o kadar zayıf, temelsiz mi ki modern dil ve kültürlerle temasa gelince kayboluverecek? Bugünkü şartlar içinde diğer kültürler ile temasa gelmemek, onların tesirinde kalmamak imkânsızdır. Hayatiyetini kaybetmemiş, kuvvetli kültürler, başka kültürlerle temasa gelerek benliklerini kaybetmezler, bilâkis bu kültür uyaranları ile yeni filizler verir, gelişirler. Bugünkü dünya ile temastan kaçmak değil, bu temasları çoğaltmamız, bugünün dünyasına, dünya kültürüne bizim de gittikçe katışmamız icabeder; başka türlü dünya medeniyeti ve ileri kültürleri içinde yer alamayız.

Bugünkü dil ve kültürlerden uzaklaşıp eski çağa dönmek fikrini müdafaa ederken ileri sürülen diğer bir sebep de kendi devrimizi anlamak için onun dışına çıkmak lüzumu olduğudur. Modern Avrupanın kültür mahsulleri bize zaman itibarı ile çok yakınmış, kendi devrimizin mahsulü imiş. Onun için modern Avrupa dillerini ve felsefe, edebiyat ve sanat eserlerini tanıyarak kendi devrimizi anlayamazmışız; zira anlamak mukayese ve karşılaştırma ile olurmuş. Tarihî oluşu kavrayabilmek sosyal tekâmül seyrini daha iyi görmek için eski çağlara kadar gitmek faydalı olabilir; fakat modern Avrupanın son asırlardaki geçirdiği gelişmeyi bilmeden, modern Avrupayı sosyal yapısı, tekniği, kültür mahsulleri ile iyice bilip anlamadan, eski çağın dil ve felsefesi bize bugünü anlamak için ne gibi bir mukayese noktası, ölçüsü verebilir? Bugünkü Avrupa kültürünün eski çağ greko-lâtin kültürü ile benzerliği veya müşterek noktaları ne olursa olsun, bügünün Av-

rupası, bugünün dünya durumu, Ortaçağın sonlarından itibaren husule gelen gelişmelerin mahsulüdür; bu gelişmeler insan tarihinde ilk defa olarak kapitalist sistem dediğimiz cemiyet yapısı şeklini meydana getirdi; eski çağ medeniyetleri, modern Avrupa cemiyetine ne kadar benzerse benzesin, aynı değil, ayrı cemiyet yapılarıdır; modern Avrupa cemiyetini ve kültür mahsullerini, her şeyden önce, bu cemiyet şeklini kendi gelişmesi içinde tetkik ederek anlıyabiliriz.

Bize öyle geliyor ki bu modern dillerden ve kültürlerden yani bugünün dünyasından kaçmak için ileri sürülen sebepler; hayattan, realiteden kaçmak yolunda şuursuz bir isteğin ifadesidir. Bugünün karışık, problemlerle dolu, süratle değişme halinde olan dünyasından ürküyorlar ve problemleri, açıkça, cesaretle karşılayıp halletmek üzere ele alacaklarına, binlerce yıllık mesafeden şimdi kendilerine altın bir çağ gibi görünen eski medeniyet ve kültürlere sığınarak bir emniyet hissi kazanmak istiyorlar.

Hümanizma, klâsiklerin bilgisi, bir de umumî kültür (culture générale) namına müdafaa ediliyor. İhtisasın hüküm sürdüğü ve bir zaruret olduğu bu devirde, hele ihtisasa, mütehassısa pek ihtiyacı olan memleketimizde bu «kültür jeneral» namına yapılan müdafaalar pek hazin oluyor. Klâsikler böyle bir «umumî kültür» veriyor mu ve bu kültürün ayırıcı değil de birleştirici, genişletici bir tesiri oluyor mu? Bu sualin cevabını, bu hususta bizden daha selâhiyetli olan, klâsik kültürün vatanı Fransanın dünyaca meşhur bir profesörü veriyor. Onun bu yazısını bu sayıya koyuyoruz.

Netice olarak hülâsa edelim: Hümanizma 14-16 ıncı asırlarda ortaçağın feodal, kilise hâkimiyetinde olan zihniyetine karşı fikrî sahada yapılan bir tepkinin adıdır. Zamanına göre hümanizma hareketi yeni, ileri, cemiyetin gelişmesine yardım eden bir cereyandı. Hümanizma bu ileri vasfını çabuk kaybetti, sadece ölü dil ve kültürlerin tetkikine saplanıp, aynı derecede ölü, günün realitesinden uzak, muhafazakâr bir fikir durumu haline geldi. Yirminci asırda kendi millî kültür kalkınmamızın bu devrini yaşamış ve artık fosilleşmiş ideoloji ile başarabileceğimiz görüşü, bir tarih anlayışı, eksikliği, sosyolojik bir görüş hatâsıdır. Eğer, biz hümanizmanın aklî, objektif araştırma zihniyetini alacağız, denirse, bunun için bugünün en ileri en gelişmiş ilmine müracaat etmek gerektir; daha ileri bir örnek varken, neden daha gerisi? Üçüncüsü, modern dillerden ve kültürlerden ürküp eski çağa baş vurma teşebbüsü, realiteden kaçmak, zorluklardan, meselelerden irkilip bir limana sığınmak ihtiyacının ifadesidir; bu ise, realist, cesur bir hareket değildir. Meseleler kaçınmakla halledilemez, zorluklar kaçınılmakla aşılamaz. Bizim için yol, bugünkü dünya gözünü açmak ; bugünkü dünyayı ve gidişini anlamak ve bu gidişe ayak uydurmak; bugünün ilmini, edebiyatını, sanatını öğrenmektir; çünkü içinde yaşadığımız, hergün temasa geldiğimiz, meseleleri ile karşılaştığımız dünya, bugünün dünyasıdır. Eski çağ kültürleri bilinmesin demiyoruz, eski eserlerin hiç kıymeti yoktur demiyoruz, fakat kültür kalkınmamızı, gelişmemizi, hümanizmadan, eski greko-lâtin kültüründen beklemek, hümanizmanın müşküllerimizi açıp çözecek altın anahtar olduğunu sanmak hatâlıdır, diyoruz. Bugünün meselelerini «dün» halledemez, yine bugünün vasıtaları, bugünün fikir sistemleri, görüşleri, ilmi ile bizler, bugünün insanları, haletmek zorundayız; «dün» e güvenerek bir kaçamak yolu aramıyalım.

ADIMLAR

1. Yücel, cilt 11, sayı 61, Mart 1940.
2. Ulus, Fikir Hareketleri sahifesi: 28 Mayıs, 11 Haziran, 9 Temmuz, 1943, Yavuz Abadan'ın üç makalesi.
3. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, «Ümanizmin iki mânası», MİLLET mecmuası, Haziran 1943
   Z. F. Fındıkoğlu, «Bizdeki hümanzima cereyanı ve Sokrat'ın Mevkii», Ulus, 23 Temmuz, 1943.
4. Adımlar'ın Hümanizma Anketine verilen cevaplar: Sayı: 2—4.

Hümanizmanın Sosyal Şartları

Doç. Dr. Behice Ş. Boran
Ankara Üniversitesi

Ticaret dünya ölçüsünde bir şekil almadan önce, ticaret sermayesinin hareket sahası, hemen hemen, ayrı ayrı memleketlerde dar hudutlu iç pazarlara inhisar ediyordu. Dünya ticareti sadece ticaret sermayesinin hareket alanını genişletmekle kalmadı, paranın çok mühim bir kısmının bazı şahıslar elinde toplanmasına da sebep oldu. Ticaret sermayesi başlı başına yeni bir devir, istihsal de yeni bir hususiyet yaratmadı, zaten vaziyeti de buna elverişli değildi. Fakat o, iptidaî teraküm devrinde modern istihsal için lüzumlu olan bir sıra şartları olgunlaştırmıştı ki rolü ve önemi de buradadır. Bu devirde herhangi bir para veya mal sahibinin sermayedar vasfını hakkı ile kazanabilmesi için onun istihsale sürdüğü asgarî paranın ortaçağdaki benzerlerinin azamisinden fazla olması şarttır. İşte dünya ticareti buna imkân vermiştir. Bazı kimselerin elinde birçok paraların terakümü yeni istihsal şartlarını hazırlamış oluyordu. Bu suretle yer yer manüfaktürler kurulmuş, geniş istihsal faaliyeti başlamış bulunuyordu. İstihsalde tatbik edilmekte olan teknik ve pratik bilgi alanında hakikî teknik inkılâp ayaklı dokuma tezgâhının, su değirmeninin, tabı makinesinin, pergerin vesairenin kullanılmasından sonra, 15 ici yüzyılın sonlarında vukua gelmiş ve istihsali de daha ileri götürmüştü.

Yeni istihsalin ortaya çıkması ile maddî hayat şartları yeni bir şekil almakta idi. Ortaçağ feodal istihsalinin temeli yıkılmakta idi. Burjuvaların Ortaçağ nizamı içinde kazandıkları mevki artık kendilerine dar geliyor, derebeylik sistemi onların serbestçe inkişafına mani oluyordu. Burjuva münasebetleri ile feodal dünya arasındaki tezatlar zamanla barışmaz ve keskin bir hal almıştı. Bu tezatlar bilhassa ideoloji sahasında, en çok ilimde kendini gösteriyordu. Ortaç ilmi — tabir caizse — kilisenin elinde âciz bir âlet derekesinde idi. Onun, iman şeklinde konulan tahditlerden dışarı çıkmasına müsade edilmezdi. Ortaçağ doğmatizmi artık yeni şartlar, yeni ihtiyaçlara cevap veremiyordu. Adım adım ilerliyen ilmin de kiliseye başkaldırması suretile ortaçağ fikir sisteminin bütün mirası ile ilgisini kesen büyük bir inkılâp vücuda geliyordu. Bu büyük ilim hareketine karışanlar arasında Bruno gibi, Galile gibi her türlü sınıf ve zümre hudutlarını aşan, kayıt tanımıyan dev şahsiyetler vardı. Bunlar bilgiyi halka kadar indirdiler. Hattâ içlerinde Servet gibi bilgiyi halk hareketlerine bağlayanlar bile çıkmıştı. Diğer taraftan sınıf ve zümre menfaatlerine bağlı burjuva çevreleri bu ileri hareketi müsamaha ile karşılayamıyacak kadar dar zihniyetle hareket etmekten kendilerini alamıyorlardı. Meselâ, İspanyalı âlim Servet, engizisyonlardan sarfınazar, Calvin gibi ileri bir burjuva ideoloğu tarafından ateşe yakılmak cezasına çarptırılmıştı.

Yeni burjuva dünyasının inkılâpçılığının tezahür ettiği diğer bir saha da sanat ve edebiyattır. Rönesans ve hümanizma.

Hümanizma ilk olarak 14 üncü yüzyılda İtalyada başlamıştır. Kapitalist istihsalin başlayışı bakımından İtalyada iktisadî inkişaf o zaman her memleketten ileri idi. İtalyanın ekonomik gelişmesi en yüksek haddini 14 üncü ve 15 inci asırlarda bulmuştur. Bu tarihlerde Akdenizin bütün ticareti, şark memleketlerile olan bütün mal

mübadelesi İtalyan tüccarların elinde idi. Bütün Avrupada İtalyan mahsulleri, bilhassa çuha, ipekli ve pamuklu dokumaları, silâh ve camları piyasaya hâkimdiler. Para ve kredi münasebetleri her yerden fazla ileri gitmişti. Rönesans tarihinde Floransanın en mühim rolü oynayışının sebebi de iktisadî inkişafında diğer İtalyan devlet ve şehirlerine nazaran buranın daha ileri gitmiş olmasıdır. Burada 14-15 inci asırlarda bütün dünyaca şöhretli Mediçi, Sauli, Strozzi, Albizzi gibi bankerler vardı, ki bunlar batı Avrupa feodallerinin, bilhassa İngilzi kırallarının hazinelerini besliyorlardi.Roma papalığının gelirinin mühim bir kısmı da bu bankerlerin elinden çıkardı. Bu sırada Fransanın en ileri ticaret merkezi olan Liyon âdeta İtalyan bankerlerinin bir şehri idi. Floransada aynı zamanda mühim bir kısmı İngiltereden, İspanyadan satın alınan yünlerle dokunan oldukça geniş bir dokuma sanayii vardı. Kapitalist tipte işletmeler ilk defa burada meydana gelmişti. Onun için İtalyanın, bilhassa Floransanın hümanizmanın beşiği olması tesadüfî değildir. Ortaçağ feodal istihsalinin temelleri yıkıldıkça, ideolojik üstyapısının da yıkılması tabiî idi. Yeni istihsalin hususiyetlerini doğuran şartlar muhteva ve şekil bakımından yeni bir ideoloji de doğuruyordu. Ortaçağ skolastiği, mistisizmi yeni ihtiyaçları karşılayamaz, yeni kültürü çevreleyemezdi. Ortaçağ ideolojisinde bütün dünya nimetlerinden feragat başlıca unsuru teşkil ediyordu. Fâni olan insana dünya hâdiseleri gibi bayağı işlere ehemmiyet vermemek, ahiret için yaşamak ve çalışmak telkin ediliyordu. Kilise ve Ortaçağ taassubu ilme hayat hakkı vermiyor, insana düşünce ve vicdan serbestliği tanımıyor, siyasî ve iktisadî kuruluş da insanlığın ilerlemesine engel oluyordu. Onun için gözler kadîm Yunan ve Romaya çevrildi. Orada Yunanistanın dahilî inkişafını, kurduğu demokrasi rejimi ile en yüksek ve parlak baharına ulaştıran; zengin, fakir, kibar, alelâde herkesin müsavi vatandaşlar olduğunu idida eden bir Perikles vardı; Sokratlar, Eflâtunlar vardı. Romada Plebiyenlerin Patrisyenlere karşı inkılâpçı hareketlerinin rehberi Gracchus'ler, Marius'ler, insanların hür ve eşit doğduklarını haykıran Ulpius'ler vardı. Antik sosyetenin müterakim hazineleri yeni kültür için lüzumlu ilk maddeleri genç burjuva mümessillerine bol bol veriyordu. Onun mirası içinde ortaçağ asetizmine (dünya nimetlerinden yüz çevirme) karşı mücadele için kuvvetli kaynaklar vardı. Genç burjuvazi kadîm cemiyetin dilinde ve lâik kültüründe feodal ideolojiye karşı mücadelesi için hazır bir silâh bulmuştu.

Yeni cereyanın mümessilleri insanı esas olarak aldılar. Fert olarak insanın menfaati ve hakları ön safa geçti. İnsanı tetkik eden ilimler yeniden başgösterdi. Ortaçağda durakalmış olan insanlık kültürü eski cemiyetin ilim, felsefe, sanat sahasında yaratmış bulunduğu şeylerin yeniden ihyası şeklinde devam etti.

Hümanizma ferdiyetçilik bayrağı altında inkişaf ediyor, ferdin kilise zincirlerinden kurtulmasını istiyordu. Rönesans ferdiyetçiliği, sonradan iş bölümünün çok keskinleştiği, sınıf tezatlarının çok daha derinleştiği zamanlara ait burjuva ferdiyetçiliğinden tabiî ki çok farklı idi. Bu ferdiyetçilik her şeyden önce feodal kuruluşun ezgisine, doğuştan asalet hiyerarşisine karşı çevrilmişti. Petrark, «Asil olmamakla insanın şerefi bozulmaz»; Braccolini, «şeref ve asalet insanın kendi kabiliyetleri ile ölçülür, yabancılarınki ile değil.. Bizden asırlarca evvelki ve bizimle hiç irtibatı olmıyan bir şeyin bizimle ne alâkası olabilir?» diyorlardı. İnsanlar ve milletler arasında yükseklik, aşağılık diye derin bir fark uçurumu bulunduğunu iddia eden kimselere zamanımızda bile rastladığımıza göre bu Rönesans mümessillerinin ne kadar büyük, ne kadar geniş görüşlü oldukları kendiliğinden meydana çıkar.

Bununla beraber hümanistler asıl feodal nizama karşı mücadele edememişlerdir. Başlangıç sıralarında hümanistler millî dillerile yazdılar, zamanlarının siyasî hâ-

diselerine karıştılar. Demokratik temayüller her ne kadar bazılarında kendini göstermiş idiyse de daha 16 ıncı asrın başlangıcında bunların büyük bir kısmı şiddetli bir buhran geçirdiler. Bunun da iktisadî sebep ve şartları vardı. Şöyle ki, 15 inci asırda İtalyan şehirlerinde ilk inkişafa başlıyan kapitalizm İspanyanın sahil şehirlerine geçti. Bu asrın sonunda dünya pazarlarında olan inkılâp ve 15inci asırda Türkiyenin zaferleri ile bağlı Bizans yıkılışı gibi iktisadî hâdiseler, 16 ıncı yüzyıldaki büyük coğrafya keşifleri üzerine ticaret yollarının Akdenizden Atlantik okyanosuna geçişi, İtalyan iktisadiyatının 16 ıncı asır başlarında sukutunu hazırladı. İşte bu iktisadî dekadans ve feodal reaksiyonun zaferi neticesinde hümanistlerin çoğu, artık bilhassa sanat, filoloji ve tarihle uğraşmakla iktifa ettiler. Gerçi bu sahalarda onlar ölmez eserler verdiler, fakat ideoloji sahasında Ortaçağa karşı cezrî ve katî bir yenilik gösteremediler. Hümanizma ticaret ve maliye burjuvaları arasında kendisine dayanaklar buldu, ona aynı zamanda yüksek asılzadelerrden katılanlar da oldu, içlerinde kardinaller de vardı, hatta iki tanesi sonradan papa bile olmuştu. Ruhanilere, kilise asetizmine karşı mücadelede en ileri gidenler bile ateizme kadar işi vardıramadılar, hatta içlerinden bazıları papalık makamına karşı bile dil uzatmaktan çekindi.

Eski hümanistler bilhassa iki kaynaktan faydalanmışlardı. Birisi halkın yaradış kabiliyeti, diğeri de antik kültür. Esas itibari ile her ikisini de kullandıkları halde, ikiden birinin temel olarak alınması bu kültürde iki cereyan uyandırıyordu. Fakat halk pek ender olarak esas sayılıyordu, bu hususta gayet ihtiyatlı ve çekingen davranılıyordu. Bu kültürün halkçı karakteri zayıfladıkça, eskilik karakteri ağır basıyordu. Rönesansın şekli halk kitleleri ile seçme zümre arasına aşılmaz bir dıvar koyuyordu. Hümanizmaya nüfuz edebilmek için lâtinceyi, eski yunancayı, sonraları da ibraniceyi bilmek icap ediyordu. Hümanistler bu suretle akademilerde veya sair yerlerde yalnız birbirlerine bağlı hususî bir tekke vaziyetine tereddî ettiler. Yeni burjuva kültürünün kurucuları halka yabancılaştılar. Yeni tahssüs ve fikirlerle değerli sanat eserleri yarattılar, fakat bu eserleri kilisenin ve feodal idarecilerin emrine tahsis etmiş oldullar. Papalığın yalanlarını ve fenalıklarını meydana çıkaran vesikalar buldular, bu tarihî vesikaların tenkidi için usuller yarattılar, fakat bu usulleri aynı papaların, aynı idarecilerin ellerine verdiler. 1347 - 1354 senelerinde Romadaki halk ayaklanması ve 1378 de Floransadaki inkılâpçı hareketler, hümanistlerin halk yığınlarından katî surette ayrılması için bir vesile oldu. Ve bu ayrılış hümanistlerin tenkit ve hücum ettikleri feodallere yakınlaşmalarına sebep oldu. Pratikte, hümanistlerle idareci sınıflar arasındaki hudut ne kadar çabuk ve kolay kalkıyordu.

Bununla beraber hümanistlerin müsbet taraflarını da inkâr etmemek lâzımdır. Hümanist felsefe ilk devirlerde hâkim olan lâtin - Roma nümunesini diriltmekle başladı. 15inci asrın ortasında Yunan orijinallerinin zenginliklerine sahip oldu. Petrark İtalyan hümanizmasının ilk devresinin en karakteristik şahsiyetidir. O, eski Roma kültürüne ait bütün vesikaları ihtimamla toplamıştı. Her ne kadar ideolojisinde feodalizmin ve kilisenin tesirleri görülürse de İtalyanca yazdığı şiirlerinde yeni zamanın sanatkârane akisleri de bulunmaktadır. Ondaki tabiat ve yurt sevgisi de buradan gelmektedir. Petrark'ın arkadaşı Boccace Ortaçağ mistisizmine ve asetizmine karşı daha katî olarak mücadele etmişti. Cumhuriyeti zalimlere karşı müdafa etmişti; o, dinler arasında bir fark gözetmezdi. On beşinci yüzyılda İtalyan hümanizmasının en kuvvetli mümessili olan Balla durgun ananeciliğin düşmanı idi. Şiddetli hücumlarını yalnız skolâstiklere değil, antik cemiyetin eserlerini tenkit gözünden geçirmeden benimseyen herkese karşı tevcih etmişti. Hattâ İsa'ya ve dine karşı vaziyet almıştı. Kaderin ilâhiliğine inanmıyan Pico de la

Mirandola ve açıkça din aleyhtarlığı yapan Pompanazzi İtalyan hümanizmasının birinci devresinin en kuvvetli, en unutulmaz şahsiyetleri idiler.

Yukarıda izah ettiğimiz iktisadî sukutundan sonra İtalyada sanatkârların, işçi ve küçük tüccarların vaziyeti dehşetli sarsıldı. Ellerinde büyük paralar biriktirmiş bulunan kuvvetli İtalyan burjuvaları daha uzun zaman bütün Avrupa ölçüsünde mühim roller oynamışlardı. Onlar yine müthiş bir lüks hayat sürüyorlardı. Zenginlerin bu çok müreffeh ve müsrif yaşayışı ile halk yığınlarının düştüğü sefalet İtalyan sosyetesi içinde derin bir farklılaşma doğurmuştu. Bununla beraber 16 ıncı asır, İtalyada, evvelki iktisadî parlaklık neticesinde doğmuş bulunan sanat, felsefe ve ilmin parlak olduğu bir devir olarak vasıflandırılabilir. Fakat artık İtalyan monopolü kalmamıştı, maziye karışmıştı.

15 inci yüzyılın sonunda hümanizma Garp Avrupasının diğer memleketlerinde de inkişafa başlamıştı. İtalyan hümanizması öteki memleketlere muhtelif kanallarla girmişti. İtalyan üniversitelerine diğer memleketlerden birçok gençlerin tahsile gelişi, muhtelif aralarla Fransız krallarının ve Alman imparatorlarının İtalyaya seferleri dönüşlerinde bir çok İtalyan sanatkârlarını beraberlerinde alıp gelmeleri, İtalyan hümanistlerinin bazılarının diplomatlık gibi resmî sıfatlarla öteki memleketlere seyahatleri buna çok müessir olmuştu. Fakat garbî Avrupa hümanizmasının inkişafı üzerinde mahallî tarihî şartların tesiri muhakkak ki daha fazla idi.Şehirlerin inkişafı, kapitalist münasebetlerin tekâmülü, burjuvazinin gelişmesi, derebeyliğin geçirdiği muhranlar yeni kültürün inkişafı ve yayılması için en müsait şartları teşkil ederler. Bundan dolayı Batı Avrupa hümanizmasında derebeylik ideolojisine karşı protesto İtalyadakine nazaran daha şiddetli ve açık olarak görünüyordu. Şimal hümanizması denilen garp memleketlerindeki hümanizmanın İtalyadakine nazaran başlıca hususiyeti tekâmülü bakımından Luteranizm, Anglikanizm, Kalvenizm gibi reformasyon hareketlerile bağlı olmasıdır. Hümanizma reformlardan önce vardı ve ona yol açıyordu, diğer taraftan da dinî mücadeleler hümanizmanın ve avakibinin karakteri üzerinde tesir ediyor, onu değiştiriyordu. Bilhassa protestanların katolik kilisesi otoritesine karşı ayaklanmalarının bunda büyük ehemmiyeti vardı. Reformasyon hareketleri esas bünyesi itibariyle hümanizma ile sıkı sıkıya bağlı olduğu halde, reformasyon rehberlerinin pek çoğu hümanist harekete düşman veya alâkasız bir vaziyet aldılar. Derebeylik ideolojisine ve sistemine karşı savaşan hümanistlerin en kuvvetlisi olarak tanınan Roterdamlı Erasmus protestanizme yaklaşmış fakat ona katışmamıştı. Maamafih Fransada Lefevre d'Etaple, Almanyada Ulrich von Gutten gibi hümanistler feromasyona doğrudan doğruya bağlanmışlardı. Fakat o zamanlarda reformasyon hareketi artık hümanizmanın bir inkârı gibiydi.

Rönesans kültürünün halktan uzaklaşması, mevcut kuruluşa intibak etmesi bazan onun hayatına mal olmuş, bazan da bir feodal-şövalye kültürü haline tereddisini mucip olmuştur. Bu, bilhassa Fransız Rönesansında kendini göstermiştir. Fransa'da birinci Fransuva devrinin muzafferiyetleri, derebeylik dağınıklığının kısmen ortadan kalkışı, Romaya karşı mücadele, Fransız kilisesinin istiklâli, yeni kültürün yayılması için elverişli şartlar vazifesini gördüğü halde Fransız saray ve asilzadeleri Rönesansın dış görünüşünü kabul ettiler; mimarisini, resim ve heykelini aldılar. Filhakika ilmî faaliyetlerin ve ilmî tenkitçiliğin serbestliğini kendisine baş şiar edinen ve bunu en keskin bir silâh olarak kullanan en büyük ve birinci Fransız hümanisti Rabelais halk dilinde yazmış, mevcut kuruluşu tenkit etmişse de Fransız hümanizmasına damgasını vuramamıştır. Diğer memleketlerde, İngilterede ve Almanyada, halka daha yakın Thomas Moor gibi hümanistler çıkmışsa da bunlar da fiilî in-

kılâpçı görüşlere kadar ileri varamamışlardı.

Elhasıl Rönesans kültürü feodalizme, kiliseye karşı müteveccihti. Fakat bu kültür zamanın eski unsurlarını içinden tamamiyle atamadı. Bundan dolayı da bu devrin felsefesi, ilmi, sanatı keskin tezatlarla dolu idi. Eski hümanizma derebeyliğe ve derebeylik sisteminin en büyük beynelmilel merkezi olan ve derebeylik nümunesine göre kendi hiyerarşisini kurmuş olan ve aynı zamanda katolik toprak mülkiyetinin en aşağı üçte birini elinde tutmakla en büyük derebeyi sayılan Roma katolik kilisesine karşı en şiddetli mücadele safhasında bile, halkın menfaatini de temsil ettiği halde ona yabancılaşmış, ondan uzaklaşmış, netice itibariyle idareci sınıfların menfaatine uymuştu.

On sekizinci yüzyılda büyük Fransız inkılâbı ile Fransada en yüksek ve kuvvetli safhasına ulaşan demokratik hümanizma derebeylik kuruluşunun yıkılışı içinde muhakkak ki bütün halkın menfaatini de temsil ediyordu. Fakat bu burjuva hümanizması kendi sınıfının kurtuluş ve kuruluşunu temin ettikten, kendi ihtiyaç ve istekleriyle çevreledikten sonra bu yeni kuruluşun müdafaasını üzerine almış, netice itibariyle bu durumdan şiddetle zarar gören halk yığınlarına karşı düşman bir cephe kurmuştur. İnsan değer ve serbestliğini, insan haklarını esas mevzu olarak ele alan hümanizmanın muhtelif devirlerde, muhtelif içtimaî kuruluş şartları altında insanlar arasındaki münasebetler ayrı ayrı olduğuna göre, yeni vaziyet ve şartlara uygun, başka esas ve istikametler üzerinde yürümesi tabiî ve lâzımdır. Yoksa artık sosyetenin yeni ihtiyaçlarına cevap vermekten âciz olan eski kültürün devamını temin etmekten başka bir şeye yaramaz. Bu itibarla devrimizde de hakikî hümanizmanın basit ve alelâde bir an'ane tekrarcılığından, önceki devirlerin eskimiş ve kıymetini kaybetmiş çerçevesinden çıkarak karşılaşması, bugünkü insanlığın muztarip olduğu şartlara karşı amansız bir cephe kurması icap eder. Yabancıların istilâsı altında kalan milletlerin maddî ve kültürel kurtuluş ve istiklâllerini sağlıyan, çok sıkı bir iş bölümü ile fertlerin şahsiyet ve kabiliyetlerini öldüren iktisadî soygun şartlarına karşı fertlerin siyasî ve iktisadî eşitliğini tekeffül eden, ırk, milliyet, din farkı gözetmeksizin bütün insanların siyasî hüriyet ve müsaviliğini kabul eden bir zemin üzerinde yürümesi lâzım gelir.

Büyük Türk Hümanisti Tevfik Fikret

Zeki BAŞTIMAR

«Türk hümanisti» derken millî hümanizm diye adlandırılan «yeni» bir iddianın tesirine kapıldığım akla gelmesin. Bence Fikretin hümanistliği biraz da bu garip iddiaya aykırı bir ruh taşımış olmasındadır.

Hümanizm, bazılarının zannettiği gibi, kendini kaybetmiş insanlığın yeniden kendini buluşu, aslına dönüşü mânasını ifade etmez. İnsanlığın inkişafında muayyen devreler ve merhaleler vardır. Bu merhalelerin hepsinde de kendini kaybetmiş insanlar yaşamış olmalıdır; fakat insanlık hiçbir zaman kendini kaybetmemiş, tarihî zaruretlerin mukadder kıldığı yol üzerinden yine aynı zaruretlerin çizdiği bir istikamete doğru birçok zigzaklar ve sıçramalar yaparak geriye değil, daima ileriye doğru yürümüştür. İnsan ırklarını bir tarafa bırakırsak bugünkü ilmin tarif ettiği mânadaki milletlerin gelişmeleri de böyle oluyor. Şu halde «kendini kaybetmiş» bir milletin «asıl hüviyetini bulması», «aslına, öz cevherine dönmesi» gibi realite ile ilgisiz ve yanlış bir prensibe dayanılarak kurulacak bir «millî hümanizm» in de bildiğimiz hümanizmle hiçbir münasebeti olmıyacaktır. Hele eğer bu hümanizm, yani bu asla dönüş «hiçbir zaman tekin aklî istiklâline dayanarak ferdî hüviyet ve hürriyetine kavuşması mânasına gelmez» se buna artık hümanizm de dememek lâzımdır. Ferde, yani insana hüviyet ve hürriyet tanımıyan bir hümanizm nasıl düşünülebilir?

Asla, öz cevhere dönüş tabirleri hümanizme değil, hümanizmle telifi kabil olmıyan ırkçılık nazariye ve görüşlerine has tabirlerdir. Millî hümanizmin izahını yapanlar «milliyetçilikteki telâkkilerimizin ayırıcı fizik - organik hususiyetlerinden ziyade birleştirici manevî kıymetlere» dayandığını sözlerine ilâveye lüzum görmeleri işin özünü değiştirmez. Kaldı ki bizim milliyetçilik telâkkilerimizin esasında, fizik - organik hususiyetlere manevî kıymetlerden daha ziyade ehemmiyet vermek değil onlara (fizik - organik hususiyetlere) hiç yer vermemek yatar.

Asıl hüviyetini, yani millî benliğini kaybetmiş bir millet millet olmaktan da çıkmış demektir. Tarif edilen mânada bir hümanizmin ona artık lüzumu da yoktur.

Hümanizm, Rönesans devrinde derebeyliğin boyunduruğuna ve kilisanın dimağlarda beslediği taassup âfetine karşı sosyal ve edebî bir cereyan olarak doğdu. Asıl gayesi şahsın hürriyetini sağlamak, kilisenin koyu taassubunu kırmak, ahlâkı, hıristiyanlığın geri normlarından kurtarmaktı. Bu gayeye ulaşmak için hümanistler, kilisenin küfür telâkki ederek asırlarca zihinlerden uzak tuttuğu, unutturduğu eski çağ edebiyat, felsefe ve tarihinden faydalanmak lüzumunu duydular. Eski çağın unutulmuş kültür mirasını tekrar insanlığa iade etmek, doğmakta olan yeni burjuva kültürünü eski çağın kültürüne bağlamak, antik devrin sanat eserlerindeki kahramanlaştırılmış, hür insanı göstererek hürriyet aşkını aşılamak, insanoğlunun benliğini, vekarını yükselmek arzusudur ki hümanistleri eski eserlere ve dolayısiyle eski dillere yüz çevirmeğe sevketti. Bu dönüş basit bir rücu değil, bir gaye değil, kilise ile, derebeylikle mücadele için bir silâhtı. Yeni medeniyetin gelişmesi için bir vasıtaydı. İnsanlığın, koyu bir taassup karanlığıyle örtülmüş, unutulmuş kültür mirasına yeniden sahip olmasının onun fikrî, içtimaî, iktisadî gelişmesindeki tesiri inkâr edilmez bir gerçektir. Fakat Rönesansla

başlayan muazzam fikrî ve teknik inkişafları bu kadarla ve yalnız basit bir asli cevhere dönüşle izah edersek, aslından, cevherinden henüz ayrılmamış, uzaklaşmamış iptidaî insanın bu terakkiye ulaşamamış olması sebeplerini ne ile izah edebiliriz?

Hümanizmin asla, cevhere dönüşle bir alâkası yoktur. Millî cevhere dönüş prensibi üzerinde kurulacak millî hümanizm de, hümanizm kisvesi içinde hümanizmin reddinden başka bir mâna ifade etmez.

Mazi, o bir muallim, o bir pir, o bir peder,
Hâlin tutup sinirli elinden, ağır, cesur,
Âtiye doğru yedmeli.........

....

....

Âti çıkınca ortaya mâzi silinmeli.

Diyen Fikretin hümanistliği, geriliğin, istibdadın, dinî taassubun amansız bir düşmanı, kültürün, terakkinin ateşli bir taraftarı olmasında, millet sevgisiyle insanlık sevgisini kalbinde birleştirmiş bulunmasında, insan oğlunu, onun hürriyetini, benliğini mukaddes bilmesinde, bütün şiirlerinde bu ruhu yaşatmasındadır.

Fikret bugün belki en az okunan şairlerimizden biridir. Yazık ki gittikçe daha az anlaşılacağı için daha da az okunacaktır: Bütün eski şairlerimiz gibi. O kadar çok sevdiği ilerilik adına o, bunu kendisi için bir şeref sayabilirdi.

Fikret bir halk şairi olmıyabilir, fakat halkçı bir şairdi. Kullandığı kelimelerin çoğu halkın anladığı, kullandığı kelimeler değildi, fakat halkın ruhundan gelen kelimelerdi, onun aşkını, ıztırabını, yesini ve isyanını ifade eden kelimelerdi.

Eski şairlerimizden hiç biri ileri Türk aydınının şuurunda zannetmem ki Fikret kadar derin bir iz bırakmış olsun, Fikret kadar diri olsun. Onun diri olduğuna en büyük delil, ölümünün ardından yıllar geçtiği halde hayatında pervasızca savaştığı kara kuvvet için hâlâ hücum edilecek bir hedef teşkil etmesidir. Fakat bu, şunu da ispat eder ki Fikretin savaştığı bu kuvvet, bugün içinde yaşadığı içtimaî hava kendisi için büsbütün boğucu olmasına rağmen hâlâ daha yaşıyor.

Fikret, eski devrin bütün çirkinlikleriyle sırıttığı, fakat yeni sosyal kuvvetlerin köklü bir halk hareketine önayak olacak kadar olgunlaşmamış, kuvvetlenmemiş olduğu bir cemiyette, tahakkümün, taassubun, haksızlığın, rüşvetçiliğin, riyanın alabildiğine hüküm sürdüğü bir devirde yaşadı, bu devrin ıztıraplariyle inledi. O kadar hasretini çektiği «hürriyet» ona hayal kırıklığından başka bir şey getirememiş, rubabının çıkardığı acı seslerinn perdesini değiştirememişti.

Fikret mücerret hakikata, mutlak ahlâka tapıyordu; belirli sosyal ve siyasî prensipleri, kanaatleri yoktu. Hayatın objektif seyri şiirlerinde akisler buluyordu. Fakat bu seyrin sosyal kanunlarını bilmiyordu: Ona göre cemiyet teklerin mekanik bir topluluğundan ibaretti. Bilgiyi fenalıkların devası addediyordu. İçtimaî haksızlıkların insanların bilgisizliklerinden, geriliklerinden ileri geldiğini, cemiyete iyi bir şekil vermek için bu geriliği gidermek, insanın tabiatındaki müsbet karakteri hayata hâkim kılmak kâfidir sanıyordu.

Melun eden de biz seni, tel'in eden de biz!

Fena yola düşmüş genç bir kadın karşısında böyle feryat ediyordu.

Fikret çalışan insanı iyice görüp tanıyamamış, sosyal ve ekonomik şartların doğurduğu asıl ıztırabın derinliğine iememişntir. «Takdise müstahaktır» dediği insan için, bütün eski hümanistler gibi onun da sosyal hüviyeti merhamet telkin etmekten ileri gitmesine engeldi. O sadece «Balıkçılar» ı, dilencileri (Ramazan sadakası) görebiliyordu. Yüreklerde ancak rikkat uyandırabiliyordu. Fakat temsil ettiği topluluğun aşk ve ıztıraplarına kalbiyle tempo tutabilmiş, onun kadar beşerî olabilmiş şairlerin sayısı çok değildir.

Fikret, tabiatla başbaşa kalmak istediği zaman bile yine insanı düşünüyordu. Kışı tasvir ederken «çatlamış elleriyle yoklayarak» hayatı mezbelede arayan yoksulları hatırlıyordu. Oğlunun bayram neşesi

ona, cicibici elbiseleri olmıyan öksüz yavrucukların hüznünü duyuruyordu:

Çıkar o süsleri artık sevindiğin yetişir
Çıkar, biraz da şu öksüz giyinsin,
eğlensin;
Biraz güzellensin
Şu ruyı zerdi sefalet...

Fakat ne çare ki Fikretin hisleri bir burjuva hümanistinin hislerinden öteye aşamıyordu. Oğlunun süsleri sefaletin sararmış benzini güzelleştirmeğe yeter miydi ki..

Fikretin insanseverliğini derin milletseverliğiyle, vatanseverliğiyle uzlaşmaz sayabilmek için insan hakikî vatan ve millet sevgisine yabancı bir ruhun zebunu olmalı. Vatan ve milletten başka hiç bir ilham perisine gönül bağlamıyan bir şaire kozmopolit denebilir mi? İnsanseverliği milletseverlikle uzlaşmaz sayanlar, milliyetçiliği, milletini sevmekten ziyade başka milletlere karşı nefret beslemekte görenler , millete değil de milletin mücerret mefhumuna tapanlardır. Şüphe yok ki Fikret böyle müfrit bir nasyonalist değildi;olmamakla da iftihar edebilirdi. Onun milletseverliği böyle bir nasyonalizme ve onunla bağlı diğer bir sürü izmlere aykırı düşüyordu. Çünkü o, milletseverliği, vatanseverliği, hürriyetseverlikle tev'em görüyordu:

Ey şanlı vatan bayrağı, bir gün seni oğlum
Bir mevkibi ziheybet hürriyet önünde
Çekmiş görebilseydim.. O pürhande ölürken
Etmezsem eğer şevkini takdis ile secde,
Dünyada en alçak baba elbet ben olurdum.

Rübabı Şikeste, Halûk'un Defteri bu mısralarla doludur.

Belirli sosyal görüşleri olmayan büyük ediplerin, şairlerin birçoğunda olduğu gibi Fikrette de birbirine zıt fikirlere, temayüllere rastlanabilir. Fikreti iyi anlayabilmek için onu fikirlerinin inkişafı seyrinde, zaman içinde tetkik şüphesiz ki doğru olur. Fakat bir sanatkâr mutlaka yaradıcı hüviyetini, şahsiyetini bulduğu andan itibaren verdiği eserlerin yekûnu ile ve bir bütün olarak ele alınmak gerekse bu tezadları kabul etmek doğru olur. Fakat bunları (tezatları) öne sürerek Fikretin fikirlerle ilgisi olmayan, havasına göre değişen bir mizaç şairi olduğunu söylemek doğru olmaz. Fikir şairi hislerini fikirlerinin ışığında ifade ettiği için fikir şairidir; bu fikirler, bazan birbirlerine zıt düşerse sebebini hislerinin fikirlerine galebe çalmış olmasında değil içtimaî şahsiyetindeki kararsızlıkta aramak lâzım. Fikirlerinde tezatlar bulunduğu için «fikir şairi» adını Fikrete çok görür de, ona sadece mizah şairi dersek bu sıralarda sık sık fikir değiştiren bazı fikir adamlarımıza ne diyelim?

«Kılıç» manzumesiyle «Tarihi kadîm» i her zaman Fikretteki tezatların bir misali olarak ileri sürülür. Bu iki şiir arasında bir tezat var mıdır?

«Tarihi kadim» de tasvir edilen harbi sevebilecek bir insan tasavvur edilebilir mi bilmiyorum. Bir harp ki hedefi sadece yabancı ülkeleri yağma etmek, yakıp yıkmak, ocakları söndürmek, aileleri süründürmektir. Hümanist Fikret böyle bir harbi ancak tel'in edebilirdi. Fakat bir memleketin ırzını, canını, malını, milletlerin şan ve şereflerini koruyan, «ehli teaddiye hüsran» veren bir kılıcı takdis etmesinden tabiî ne olabilirdi? Fikretin harbe dair yazdığı bütün şiirlerinde «Hasan'ın Gazası» nda, «Ken'an» da hep aynı ruh hâkimdir. Saldırgan kuvvetlere karşı harp onun için mukaddes bir harpti.

Fikretin hümanizmi, edebiyatımızda bir merhaledir. Bugünün hümanizmi ancak, insana insanlığının şerefini, vekarını tanıtmağa, ona yer yüzünün içtimaî ve tabiî kuvvetlerinin bir organizatörü olduğu şuurunu vermeğe gayret eden bir ümanizma olabilir. Sefalete karşı pasif bir rikkat, insanoğlu için kuru bir merhamet telkin edemez. Bilhassa sosyal ve ekonomik şartların doğurduğu ıztıraplara karşı aktif bir nefret hissi uyandırmağa, insanın fizikî ve ruhî kabiliyetlerini yükseltmeğe, geliştirmeğe çalışmalıdır.

Hümanizma ve İnsanlık

Prof. W. Ruben
Ankara Üniversitesi

1932 de Ulrich von Wilamowitz - Moellendorf'un ölümünden beri Werner Jäger (Berlin) umumiyetle — ve haklı olarak — Almanya'nın başta gelen hümanist'i sayılır. O, bundan çok daha evvel de meşhurdu ve daha üniversitede talebe iken fevkalâde kabiliyetler göstermiş, Aristo'nun derin tefekkür sistemi üzerinde esaslı araştırmalara koyulmuştu. «Die Antike» dergisinde, kitaplarda, makalelerde ve konferanslarda Jaeger eskiçağın manevî mirasını, bugünün nesillerine, kültürlü hayat tarzının kuvvetli bir örneği gibi vermeğe çalıştı. Kültür, bu yeni hümanizmanın merkezî bir mefhumu sayılır. Jäger «Hümanizma üzerinde konferanslar ve takrirler» (Berlin - Leipzig, 1937) adlı kitabının 127 ve müteakip sahifelerinde şöyle yazıyor: «Avrupa dışı yabancı kültürlerin tetkikine iyice daldığımız zaman ve kendimizin de mensup olduğumuz, Yunan merkez kültürü etrafında toplanan kültür çevrelerine mensup milletleri o yabancı kültürlerle mukayese ettiğimiz zaman, köklü bir fark olarak şu hakikati kabul etmek zorunda kalırız: Bizim eskiçağdan devraldığımız kültürün biricik ayırıcı vasfı olan ve bizim bütün yaşama duygumuzu tayin eden şey, Yunan âleminin feyzinden faydalanmamış veya pekaz faydalanmış olan o kültürlerde yoktur; yani, kültür şuuru, kültürün bütün dünyevî varlığımızın en yüksek ve merkezî bir değeri olduğu hakkındaki şuurlu fikir, bu Avrupa dışı yabancı kültürlerde mevcutu değildir.» Fakat Avrupa dışı ırklar ve milletler kendi kültürlerine has bambaşka prensiplere maliktirler. Jäger'e göre Hintlilerin sadece dharna denen dinî bir öğretim sistemi vardır; Yahudilerin kanunu ve peygamberleri, Çinlilerin Konfüçyüs sistemleri mevcuttur. Bu sistemlerde beşerî varlığın mâna ve mahiyetine dair yüksek, hislerden fışkıran ve fazla dalbudak salıp yayılmamış olan bir mefhum hâkimdir ve bu mefhum, kuvvetli bir dinî tek taraflığı ile Avrupalıların mükemmellik mefhumundan ayrılır. «Bu telâkkinin tabiî bir neticesi olarak, Helenizm kültür çevrelerine mensup olmıyan milletlerin kültürü ile bizim kültürümüz arasındaki farkın şuuru bizde o kadar derindir ki terimlerimizi ihtiyatla kullanmak ve hattâ daha ileri giderek, diğer milletlerin yaşama sistemlerine kelimenin orijinal mânası ile kültür karakterini asla vermemek lâzım gelecektir..» «Avrupa dışı ırkların kültürünü kabul etmemekle, gûya Avrupalık gururuna yol açmak istediğim husussundaki kötü düşünceye karşı burada kendimi müdafaaya bile lüzum görmüyorum. Çünkü bir insanın veya milletin diğerlerinden başka türlü olduğunu söylemem, mutlak bir kıymet hükmünü ifade etmiş olmaz.»

Almanya'nın bugünkü belli başlı hümanist'inin bu sözleri bütün Avrupa hümanistleri, hattâ bütün münevverleri için doğru sayılabilir mi? Bu sözler, itiraz götürmez sözler midir?. Meselâ bir hindolog, hintliler için Avrupanınkine benzer bir ideali kabul etmenin hatâlı olduğuna itiraz etmefk zorundadır; çünkü Hintliler, sadece, bütün kast vazifelerinin dindarane bir surette icrasını tazammun eden bir dharna idealine malik değildirler; onlar dharna'yı dört gayeden ancak biri olarak telâkki etmektedirler. Amelî olarak kazanç temin etme gayesi yanında onlar, aşk, bütün dünya güzelliklerinin ve nimetlerinin zevkine

varmak gayesini ikinci bir gaye olarak tanımaktadırlar. Üçüncü gaye olarak, adâlet, diyanet gibi kast vazifelerinin ifasını; son olarak da, bu fanî ve iztiraplarla dolu dünyadan kurtulmak gayretini dördüncü ve en yüksek gaye olarak, kabul etmektedirler. Bir aile babası olarak insan kazanç ve saadet peşinde koşmalıdır ve ailenin idamesi yani çocuk yetiştirme de babanın dünyevî vazifelerindendir; o, ancak torununu gördükten sonradır ki ailesini ve mesleğini terkedebilir ve etmelidir, ve halâsa kavuşabilmek için dünyadan el etek çekmelidir. İşte Yunanlıların Perikles zamanında kültürlerinin en yüksek merhalesine vardıkları devirle aşağı yukarı aynı devirde Hintlilerin kendi klâsik yaşama idealleri bu şekilde idi. Hint darmları da Hint münevverlerinin neşeli, dünyevî hayattan zevk-alan, estetik hayat telâkkilerini pek açık bir surette göstermektedir. Her Hint münevveri, tıpkı ortaçağdaki Avrupa kültür idealinde olduğu gibi, gramer, mantık, hitabet tahsil etmek mecburiyetinde idi. Hintliler hattâ ilimle meşgul olmak hevesini de gösterdiler ve iktisadî meselelerin tetkikine ciddî bir surette girişmek teşebbüslerinde bulundular; hintliler sadece, dünyadan yüz çevirmiş, bizim için anlaşılmaz, efsanevî ve hayret uyandıran mahlûklar değillerdir, onlar da bizim gibi insandırlar. — Ama şüphesiz ki Avrupaya nisbetle arada köklü farklar var. Meselâ Hindistan fırka mücadelelerini bilmez; eski Yunanlılardan bugüne kadar bütün Avrupa için karakteristik olan, plütokratlara karşı ayaklanmış halk kitlelerinin mücadelelerini tanımaz; kaderi kötü zavallıları teselli eden bir din olmak iddiasındaki hıristiyanlığı da bilmez; Hindistan için, 300 yıldanberi Avrupada peyda olan ve her sahada inkılâplar vücuda getiren makinenin hâkimiyeti de meçhuldür. Hulâsa, Avrupanın teknik üstünlüğü Hindistan için yenidir. Bu üstünlükten çok az önce Birunî, Gazneli Mahmudun sarayından kalkarak Hindistana gittiğinde, Hint ilmini (astronomi, tıp, matematik, metrik v.s.) o zamanki islâmlık ve hıristiyanlık içinde Yunanlılardan kalma bir miras olarak gelişmekte olan garp ilimleri ile mukayese ediyordu. Hindistanda keşişlerin yüzde nisbeti Avrupadakinden daha yüksek de değildir. Jäger bunları bilmiyebilir, fakat bilmemek meşru bir mazeret sayılamaz; Hümanizmadan gayrı bir şey olan insanlığı da hümanizmanın esaslı unsurlarından sayan Jäger'in böyle yazmaması icabederdi. Onun haklı olarak işaret ettiği gibi, eski Yunanlı Heredot, yabancıları ve hattâ Yunanlıların düşmanlarını bizzat ve itinalı bir surette tetkik ve tasvir etmiştir. Kendi kültürlerini yabancılarınki ile böyle mukayese etmek hiç şüphe yok ki Yunanlılara has bir şeydi ve bugünkü modern Avrupada da mevcuttur. Bunun zıddı olarak Hintliler ve Çinliler egosentiriktiler. İnsanlık fikrinin hıristiyanlıktan başka bir kökü vardır ve sadece eski Yunan çağından da neşet etmez. İnsanlığın bugünkü buhrandan kurtulması için hakikî, «insancılık» en belli başlı vasıtalardan biriolacaktır. İlkin insancılık bir his idi, fakat insanlık zihniyeti bugün ilmî bakımdan da ortaya çıkabilir ve ilmî bir surette kendini kabul ettirebilir. Bugünkü tarih mükemmelen hakikî bir insanlık tarihi haline konabilir. Elbette ki Avrupa'da şimdiye kadar neşredilen cihan tarihleri münhasıran Avrupayı ihtiva etmekte ve Asya, Hindistan ve Çin, hakkında da ancak koloni memleketleri olarak avrupalıların hâkimiyetine geçtikten sonra, pekaz malûmat verilmektedir. Fakat hakikî cihan tarihi Orta Asyayı bir mihver olarak ele alacak, Çin, Hindistan, Asya ve Avrupayı da bu mihverin birer yarım küresi olarak telâkki edecektir; bütün tarihten önceki ve tarihî devirlerde, ta Garbın bir ucundan şarkın öbür ucuna kadar gerçekte yer almış olan münasebetleri toplıyacak ve gerçek bir surette onları aydınlatacaktır. Daha bugünden bu neticeden şüphe etmiyoruz.

Bu dört komşu kültür her devirde hemen hemen aynı seviyede idi. Bu, kabul etmemiz ve anlamamız gereken dikkate de-

ğer bir hakikattir. Hiç şüphe yok ki bu kültürler arasında farklar da vardır, fakat nasıl bir orkestrada her âletten hususî bir ses çıkmakla beraber harmoni bütün bunlara hâkim bir unsur ise, bunun gibi cihan tarihi de çeşitli milletlerin bir orkestrasıdır. Her ne kadar takriben şu son 300 yılda Avrupa ilim ve tekniğinin bir üstünlük temin ettiği muhakkak ise de, diğer devirlerde, meselâ protohistuvarda, bu çeşitten bir üstünlük ön şarkta, yani Mısır, Babil ve İndüs vadisi sahalarında idi; ancak asırlarca sonra bu kültür çok iptidaî olan Batı Avrupanın ormanlarına ulaştı. Bugün de şark dünyası Avrupanın bu üstünlüğüne süratle yetişmek emelindedir: bu hâdise, beşeriyetin bugünkü buhran ânına rastlamaktadır. Bu buhran ancak, bütün kıtalardaki milletlerin aynı teknik ve ilim seviyesine gerçekten ulaştıkları zaman ortadan kalkmış olacaktır. İnsanlık nasıl müşterek bir mebdee sahipidiyse, bazı sarsıntılarla bozulmasına rağmen, daima yeniden kurulan bir kültürler eşitliği halinde normal bir vaziyeti vardır. Nasıl bütün insanlar ateş yakmayı, konuşmayı, iki ayak üstünde yürümeyi öğrendi iseler ve nasıl insanlığın ilk unsurları bütün insanlar için müşterek idiyse, bütün farklara rağmen, daha yüksek manevî kültürlerin unsurları da böyle olacaktır.

Bu şekilde yürütülen bir cihan tarihi hakikî mânası ile beşerîdir, istikbal onundur. Böyle bir tarih, Yunan idealini müdafaa eden fazlası ile bir taraflı hümanist telâkkiden de esas itibarı ile daha geniş görüşlüdür. Eski Yunan trajedisinin, eski plâstik sanatların hakikaten güzel olduğu inkâr edilemezse de şu da unutulmamalıdır ki hâkim Sokratı, baldıran zehiri dolu kadehi içmeğe halk mahkûm etmişti; ve keza şu da unutulmamalıdır ki Aristonun zamanında en yeni ilim sayılan şey, zamanla umulmıyacak kadar eskimiş, sadece dogmatik bir şekil almış olduğundan. Koperniğin, Keplerin, Galilenin ilmi eskiçağa karşı, Eflâtuna ve hattâ Sokrata karşı, asırlarca mücadele etmek mecburiyetinde kaldı. Herkese karşı âdil olmak, her yerde iyiyi aramak, her şeyi, hattâ eski nesillerin ebedî ideal saydığı şeyleri bile, geniş bir görüş zaviyesi ile bütünü içinde kavramak ve faniliğe inanmak.. İşte gerçek tarih ve insanlık zihniyeti.

Klâsik Kültür Yalnız Birleştirici midir?

Bu yazıda, bütün dünyada klâsik kültürün en kuvvetli merkezlerinden biri olan Fransada, bugünün şartları içinde klâsik kültürün ne ifade ettiği dünyanın en büyük ilim adamlarından biri olan Henri Wollan tarafından canlı misallerle teşrih edilmektedir. İhtisasın insanları ayırdığı, «umumî kültür» ün, bu arada klâsik kültürün ise birleştirici, kafaları genişletici bir tesiri olduğu iddia edilir. Wallon, kültür birleştirir mi? sualini soruyor ve cevabını veriyor.

College de Franse'da profesör olanWallon bugün Fransa'nın en büyük iki üç ruhiyatçısından biridir. Bu yazı Wallon'un «umumî kültür ve meslek seçimi» (Culture générale et orientation professionnelle) konusu üzerinde verdiği mühim bir konferansın bir kısmıdır. Yer darlığından dolayı konferansın tamamını veremediğimize cidden üzülüyoruz. Önümüzdeki sayılardakonferansın öteki kısımlarını vermeğe çalışacağız.

Henri Wallon
Collège de France'da Profesör

Şimdi daha ileri gitmeden, sizinle beraber, birleştiren, birleştirmek zorunda olan kültürün ,ne olduğunu araştıralım. Kabul ediyoruz, kültür birleştirmelidir. İnsanları birbirleri ile birleştirecek olan kültürdür. Fakat acaba kültür insanları birleştiriyor mu? Önce, yardımına o kadar güvendiğimiz Eski çağı gözden geçirelim. Eski çağda, bazılarının kültürü, başkalarının köle olması ile mümkündü. Bunu söyliyen ben değilim, Eski çağ nazariyecilerinin en derini olan Aristo'dur. Bize daha yakın zamanlarda, kültür rahip denilen kimselerin has vasfı ve işi idi. Rahipler, kültürü manastırlara hapsetmişti. Onlar kültür an'anesini muhafaza ederken, köleler, zamanın para getiren meşgalesi rençperlikle uğraşıyordu. O devrin inançlarına göre, Azizlerin işledikleri sevapların günahkârlara şefaati dokunduğu gibi, rahiplerin tefekküründen de halkın öylece faydalandığını biliyorum. Bu durum, o devrin zihniyetine uygundu. Ama, rahiplerin bu tefekkürünün çalışan insanlar için iyiliği ne olursa olsun, yine de ortada birlik yoktu; ayrılık vardı. Kültür insanları ayırıyordu. Sonraları kültür hayata biraz daha yaklaştı. Kültür bazı mesleklere intisap etme vasıtası oldu. Bilhassa Büyük İhtilâlden ve hattâ biraz daha evveldenberi, kültür serbest meslek denilen işlerin ifasına bir vasıta olmuştur. Size serbest mesleklerin mahiyeti sorulduğu zaman, ya bunların isimlerini sayar, yahut da bunların muayyen bir kültür seviyesi istiyen meslekler olduğunu söyliyebilirsiniz. Burada da kültür yine ayırıyor. Serbest meslek erbabı, veya çocuklarının bu mesleklere intisabına gayret edenler, kültürü, elden bırakmak istemedikleri bir imtiyaz olarak, mesleklerini bu kültürü haiz olmadan istilâya kalkanlara karşı, kullanmak isterler.

Size kendi mesleğim olan hekimlikten bir misal vereyim: Fransada hekimlerimizin, bence tamamen haksız olan, lâtince ve yunanca bilmiyenlerin tababete intisabına engel olmak iddialarına şahit oluyoruz. Çünkü — bunu burada zikretmekten uta-

nıyorum, fakat hekimler bunu hem söyleyip hem yazdıkları için nazarı itibara almak mecburiyeti vardır — hastalık isimlerinin büyük kısmı yunancadan geldiğinden kelimenin yunancada ne mânaya geldiği bilinmezse hastalığın mahiyeti de o kadar iyi bilinemezmiş. Bu muhakemenin mükemmel olduğu, fakat aynı muhakemeyi daha geniş bir sahaya tatbik etmek istediğim cevabını veriyorum. Ve ilk okul talebesine, hendesede «pentagone» vesaire gibi yunancadan gelme kelimeler geçtiği için, hendeseden evvel yunanca öğretilmesini teklif ediyorum. Lâtinceye gelince, biraz evvelkinden azıcık daha makul bir sebep gösteriliyor gibi: Fransızca lâtinceden müştak olduğu için lâtince öğrenilmemiş ise fransızca, gereken bütün incelikleriyle bilinemez ve yazılamazmış! Birçok pedagoglar, eğer fransızcada bir lisan buhranı varsa, gençler fransızcayı hatâsız yazamıyorlarsa bunun lâtince bilmemelerinden ileri geldiğini iddia ediyorlar. Tecrübem bana bunun tamamiyle aksini söylüyor. Maalesef birçok vazife tashihine katlanmışımdır. Bilinen fransızcayı lâtincenin unutturduğuna şahit oldum. Bakınız nasıl: Lâtince çok hususî, hukukî ve ahlâkî bir düşünüş tarzıdır. Lâtincede derhal hukukî veya ahlâkî, tamamen mücerret kelimelere varırız. Lâtince okuturken ve çocukları fransızcayı lâtince yazıyormuş gibi yazmağa zorlarken, onları kendi ihtiyaçlarına da, günün yeniliklerine de uymıyan bir tarzda yazmağa icbar etmiş oluyorsunuz. Günümüzde çocuğu en çok ilgilendiren teknik, spor, telsiz telefon, motör, bir kelime ile lâtince söylenemiyen her şeydir. Çocuk vazifelerinde spora ve tekniğe ait kelimeler kullanınca, bunun anlaşılmaz, hususî ve gayrı edebî bir lisan olduğunu söylüyorsunuz. Onu, düşündüğü gibi tabiî bir şekilde yazmaktan menediyorsunuz. Veişte bunun içindir ki çocuk konuştuğu zaman hep tabiî ve sıhhatli konuşuyor; yazdığı zaman, sizin dediğiniz gibi yazmağa kendini zorladığı için, lisanı bozuk oluyor. Bu hal belki biz fransızlara mahsustur, klâsiklik düşkünlüğümüz millî hatâmızdır.

Size insanlar arasında ayrılık doğuran birkaç kültür misali daha vermek istiyorum:

Klâsiklik düşkünlüğü dediğim hatâ yanında bir de tarih anlayışında yanlış görüşümüz vardır. Bu, bir milletin veya bir halk kitlesinin kendi tarihinden refah ve kudretinin yüksek olduğu bir devri seçmesidir. Böyle bir millet, ahvali, dünyada meydana gelen yenilikleri, daha genç milletlerin meziyetlerini nazarı itibara almadan, kendisini de ecdadının meziyetlerini haiz addeder. Ve bu gün aynı kudrete sahip değilse, kabahati, hakkı olmadan kendi arasına katılanlarda, bulur ve bunun için onlardan intikam almağa kalkar. Bu milliyetçilik şeklinin deinsanları birleştireceği yerde nasıl tefrika çıkardığını görüyorsunuz.

An'anecilik de bir başka kültür şeklidir. Bunun, hâlen, buradan başka yerlerde muteber olduğunu itiraf ederim. Bu gün biz yenilikleri kendimiz için alakoyuyoruz, ama, başkalarını an'aneciliğe zorluyoruz. Eskiden Avrupalılar yeni bir memlekete girdikleri zaman yerlilere kendi medeniyet ve fikirlerini kabul ettirmek için, her şeyi ateşe verirler ve kana boyarlardı. Şimdi tam aksini yapıyoruz. O memleketin mabetlerini inşa ediyoruz, rahiplerini, hükümdarlarını, an'aneyi temsil eden ve memleketi teknik ve maddî kuvvet sahasında bize rekabetten alıkoyacak, herkesi, her şeyi himaye ediyoruz. Sömürge yapacağımız yerin ahalisini kendimizden mümkün olduğu kadar farklı yapabilmek için onların kültürüne hürmet ediyoruz. Demek bu da insanları ayıran bir kültürdür. Tarihî şekillerin haricinde başka ayırıcı kültür şekilleri de vardır. Tasarruflarında bulunan maddî vasıtalardan hareket etmek ve başkalarına tahakküm etmek kudretini alan bazı milletler ve hattâ fertler vardır ki bu tasarrufu kendi manevî ve fikrî üstünlüklerinin nişanesi sayarlar. Ve bu onların, üstün fertler ve ilâhî kudretin mümessili milletler olduklarının alâmetidir. Bu milletler,

kendi kendilerine malettikleri, fakat yalnız maddî üstünlüklerinin neticesi olan manevî üstünlükleri namına diğer milletleri veya diğer fertleri kendi ahlâkî görüşlerini veya yaşayış tarzlarını kabule zorlarlar. Daha bu sabah Mösyö Claparède size, nükteli bir şekilde, kültür namına müstemlekeciliğe çıkan, bir memlekete medeniyet bayrağını diken milletlerden, ve bu hareketin yerlilerde doğurduğu düşmanca tepkilerden bahsetti. Görüş farkı, diyordu. Ve bu farkı kesip atan, yalnız kuvvet oluyor.

Fertler arasında aynı şeye şahit oluyoruz. Son zamanlarda sanayi ve iş âlemi kodamanlarının yıkıldığını gördük. Bazıları hakkında hakikaten şaşırtıcı şeyler okudum. Meselâ dünya sahnesinden halen çekilmiş bulunan bir fabrikatör, işçilerine bir şehir kurmuş. Fakat onları muayyen bir yaşta evlenmeye mecbur ediyormuş. Genç kızları evlerine muayyen bir saatte, galiba saat yirmi ikide, dönmeye mecbur tutuyormuş, o saatte dönmiyenleri, fahişeler gibi sıhhî muayeneye tâbi tutturmağı kendine iş edinmiş. Tabiî ki bu onun görüşüne göre büyük bir insaniyet nişanesidir. Fakat ne de olsa hürriyete, herhangi bir hüriyet gibi bir hüriyet olan, cinsî hüriyete fazla bir hürmet sayılmaz. İşte, kuvveti elinde tutanlar, günün bazı güçlüleri, başkalarını kendi kaprislerine ve ahlâkî ideallerine itaate mecbur sürüler sayarak onları nizamlar kabulüne zorlayınca, kültür namına irtikâp edilebilen şeylere bir kaç misal. Kültür hakkındaki misallerimize bir son vermek için ilmi ele alalım. Burada, bize ilmin insanları birleştirecek âmil olduğu söylendi. Buna tamamiyle kaniim. Bununla beraber bugün, kafasile ve eliyle çalışanlar arasındaki farkı bilhassa ilmin doğurduğunu müşahede edelim. İlim insanların birleşmesine yardım etmiyor. Eğer âlim isem, entelektüel isem ,muayyen bir kültür sahibi isem kendimi derhal aynı kültüre sahip olmıyandan başka hissederim. Böylece, birleştireceği iddia olunan kültürün hakikatte, şimdiki halde, nasıl ayrılık yarattığını görüyorsunuz.

Klâsik Öğretimli Lisede

(1902 Doğumlulardan)

Ernst Glaeser, geçen harpsonrası Alman edebiyatının belli başlı isimlerinden biridir. İlk mühim eserini 1928 yılında «1902 Doğumlular» (Jahrgang 1902) adı altında neşrettiği zaman memleket içinde ve dışında büyük bir alâka topladı. «1902 Doğumlular», geçen harbe iştirâk etmiyen, fakat çocukluktan gençliğe intikal çağında olan bir neslin romanıdır. Daha sonra muharrir bu eserin bir devamı sayılabilecek olan «Sulh» (Frieden) romanını ve 1933 de Almanyadan çıkarak «Medeniyetin Sonu» (Der Letste Zivilist) romanını yazmıştır. Aşağıdaki yazı «1902 Doğumlular» dan bir parçadır. Burada, klâsik öğretimde bulunan lisenin ne kadar formel, hayattan ve realiteden uzak, devrin şartlarına ve ihtiyaçlarına aykırı olduğu ve bu köhneleşmiş sistemin hâdiselerin zoru karşısında nasıl çatırdadığı gayet müşahhas, gayet canlı bir tarzda görülüyor.

Ernst GLAESER

Lise binası, kurşunî öt taşı ile süslenmiş kırmızı tuğladan bir yapı idi. İçinde bir kaç cılız ıhlamur ağacının bir asker intizamiyle dizildiği avlusunun etrafını dökme demir çubuklu büyük bir parmaklık çevirirdi. Bazalt bir kaideye oturtulmuş, bu siyah boyalı parmaklıklar, orta çağ mızraklarına benzerdiler. Çıplak uçları, dondurucu kış havasına, kafa tutarcasına saplanırdı ve önlerinden geçen herkesi, daha ciddî ve ölçülü bir çehre takınmağa âdeta zorlardı. Binanın en yüksek yerine, mermer harflerle şu yazı konulmuştu: «Bilgi, kudrettir.»

Binanın loş koridorları birer mağarayı andırırdı. Bir parçacık ışığın sokulduğu yerler dahi korkunçtu. Hattâ avlulara gelen ışıkta bile bir halsizlik vardı. Duvarlar kül renginde, pencereler kül renginde, yazı tahtaları kül rengindeydi. Kitap kapakları kül rengi kâğıttandı ve talebelerin renkleri de, öğretmenlerin bakışları da hep aynı renkteydi. Direktörün sakalı bile kırçıl kırçıl ve yoluk yoluktu.

Şunlar yasak edilmişti: 1 - Koridorlarda koşmak, 2 - Merdivenin birkaç basamağını birden çıkmak, 3 - Derste gülmek, 4 - Müsaade almadan pencereleri açmak.

Öğretmenlerden hemen hiç biri de elliden aşağı değildi. Daha genç olan birkaçının da birer illeti vardı ve bu yüzden, ihtiyarlardan daha aksi idiler. Sağlamlar cephedeydiler. Talebeler, onlar için, en iyileriydi, diyorlardı.

Beni bir sınıf aşağıya kabul ettiler. Üstelik de, yunanca için husust ders almak zorunda kaldım. Hocamda nekris hastalığı vardı ve adamcağız, hastalığına rağmen vazifesini yerine getirdiği için pek öğünüyordu. Bu vazife de, beni ve arkadaşlarımı gayrıkıyasî fiillerle ve hurufu hecalarla işkenceye sokmaktan ibaretti.

Harp bu mektebe zerre kadar tesir etmemişti. Harp, yazılması henüz tamamlanmadığı için ders programına sokulmasına lüzum görülmiyen bir tarih bahsi gibi telâkki olunuyordu. Babası cephede ölen talebeler çoğaldığı ve kollarında siyah bantlarla sıralarda oturan oğlanların sayısı arttığı halde, kürsüden harbe dair tek lâf

yükselmiyordu. Midelerimiz bomboş iken ve teneffüslerde birbirimizin ekmeğini aşırmakla meşgulken bizim birer irfan kulesini andıran profesörlerimiz, kemali şevketle hükümranlıklarına devam ediyorlar ve bizlere, yunanca ve lâtince yazılmış şehadetnameler dağıtıyorlardı. Bir piyade avcı taburunun, istirahat için geri alınmış bir bölüğü, lisenin önündeki meydanda manevra talimleri yaparken, subayların keskin komutaları havayı yırtar ve pencereler de, manevra mermilerinin çığırtkan çatırdısı ile titrerken, bizler; sınıfın sıkıntılı havasında oturuyor ve Trovalı kahramanların kullandıkları silâhlar hakkında, yahut da Sezar'ın süvari kuvvetlerine dair konuşuyorduk.

Verdun'dan ve kurbanlarından haberi bile olmıyan, fakat buna mukabil Akilos'un Mirmidonyalılarının teçhizatını en küçük teferruatına kadar bilen profesörler vardı. Ve eğer harpten bahis mecburiyetinde kalsalar, söyledikleri şeyler, Homer'in tamtamına bir tercümesi olurdu. Bu profesörler için sadece kahramanlar mevcuttu: Ötesi ise, vazifesi: «Boş araziyi kana boyamak olan.. «yaya askerleri» nden ibaretti. Bu hocalar bir zafer kutlayacakları zaman, günlük tebliğlerde zikri geçen generallerden başka bir şeyden bahsetmezlerdi ve onlar hakkında da dasitânî isimler kullanırlardı.

Harbin hedefine bir türlü varmadan, Rusya'da durmadan ilerleyenlere «Rüzgâr gibi uçanlar!» denilirdi ve «Canlı yumruk» da, Fransadaki bütün hücumları olduğu yere mıhlamaktaydı.

Böylece harp talebeye, — şayet bahsedecek olurlarsa — senelerce tasavvufi bir şekilde tahrif ettirilerek, gösterildi. Ama ben geldiğim sırada, hemen hepsi de zabit veya harp hakkında söz söylemeğe selâhiyetli yüksek memur çocuklarından teşekkül eden bu talebeler bile ürkek ve düşünceli olmuştular. Ekseri zaman mideleri boştu. Hiç bir konuşmalarında sefaletten bahsetmiyen mürebbilerine karşı bu oğlanlarda yavaş yavaş bir başkaldırma alâmeti kendini göstermişti.

Bu işin ilk defa açığa vurulması, Homer bahsinde oldu.

Bütün harbin belki de en müthiş açlık ayı olan 1917 Birincikânunun o korkunç günlerinden birinde, «Odisse'nin Evlenme talipleri» nin ziyafeti sahnesini okuyorduk.

Çekingen bir oğlan olan küçük Mahr, kitabını alıp kürsünün önünde durmuş ve oldukça beceriksiz bir halde, bu ziyafetin dâsitanî yemek listesini tercüme ediyordu. Hava soğuktu, kömür de yok gibi idi. Pardesülerimizi çıkarmamıştık.Kürsüde oturan profesör, tercümeyi doğru yapıyor mu, diye, gözlerini Mahr'dan ayırmıyordu. Sıranın altında yemeğimiz vardı ve bu dasitanî yemek listesini titreye titreyetakip ediyorduk. İşte tam bu sırada hâdise başladı. Önce, arkamda oturan birisi, yavaş sesle ahlayıp ohlamağa koyuldu. Bunun arkasından, sağımda oturan bir başkasının da gizlice ağzını şapırdattığını gördüm. Ötekiler de, bu besleyici mısraları parmaklarıyla heyecanlı heyecanlı takip ediyordular. Hattâ ben bile ağzımın sulandığını hissettim. Önümüzde duran Mahr da, tercümeye devam ediyordu.

Gözlerimizin önünde; kızarmış tavuklar, şişe geçirilmiş öküzler, kıbrıs şarapları, en nefis tereyağı topakları, kesildiği zaman kırmızı habbecikler halinde ve ses çıkararak sıçrayan yaban domuzu sırtları oynaşıyor, taze koyun etlerinin gıdıklayıcı manzarasını, suda haşlanmış balıkların dağılışını, Tiyaki adası kuzularının ağız sulandıran yumuşaklığını, kayalar arasındaki yuvalardan toplanmış kuş yumurtalarının sarısındaki iç bayıltıcı lezzeti âdeta tadıyor; keçi tulumlarından, kıpkırmızı şarapların fışkırdığını, davarların böğürdüğünü, cırtlak cırtlak bağıran horozların korkusunu, yarı çıplak ve iriyarı uşaklar tarafından avluda kesilen öküzlerin yeri eşelerken çıkardıkları boğuk sesi ve bu arada, ürkek muzikacıların çaldığı flüt havalarını işitiyor, bu mısralarda eşeleniyor ve bir et elâstikiyetindeki mecazların arkasından ağzı-

mızı şapırdatıyor; mafsallarımızın inceleştiği, kanımızın sulandığı ve kemiklerimizin yumuşadığı şu anda, Homer'i ilk defa olarak korkunç bir ceza vazifesi gibi değil, fakat her büyük sanat eserinde olduğu gibi, tâ içimizde hissediyorduk. Ağızlarımızın suyu akıyor, fakrüddemli muhayyilelerimiz birdenbire işliyor ve kendimizi; taze etten akan koyu kırmızı kanlar dudaklarından damlarken bir esir kız için zar atan bir evlenme talibi sanıyoruz. Bu sırada profesörün ince ve soğuk sesi, bir iğne gibi batıyor. Ses: «Mahr» diye haykırıyor. «Mahr, ön, çünkü değil, ki» mânasına gelir. Fakat Mahr, hiç bir şey söylemedi, kitabı gözlerinden uzaklaştırdı ve profesör devam etsene diye suratına haykırırken, âdeta duyulmaz bir sesle mırıldandı: «Artık daha fazla okuyamıyacağım...»

O vakit profesör, kürsüden atladı ve alaylı alaylı güldü: «Ya demek, yine hazırlanmadınız. Alâ, oturun yerinize!» ve gözlüklerini yukarı kaldırarak, gayet ihtimamlı bir beş attı. Galiba aynı zevkle bir de not defterine işaret koydu. Amma Mahr, muhakkak ki hayatında ilk defa olarak karşılık vermek cesaretini gösterdi: «Hiç de değil, hazırlıklıyım. Fakat tercümeye devam edemiyeceğim. Çünkü öyle karnım aç ki..»

«Açlık mı?» Profesör bu kelimeyi ilk defa duyuyormuş gibi olduğu yerde bir döndü.

«Açlık ha, bunun vazife ile ne alâkası var?» ve böyle diyerek Mahr'ı itti. «Oturun oturun.» Kürsüye döndü ve musibet sesiyle başladı: «Şimdi öteki şarkıya geçiyoruz. Bu kısım, evlenme talibinin ölümünden bahseder. İyon şivesinin eski Atina şivesinden olan farkına iyi dikkat edin.»

Mahr, yerinde arkaya doğru sallandı. Profesör, yeni okuduğu altı heceli mısralara, sivri parmağıyle tempo tutmağa başladı.

İşte bu sırada ilk baş kaldırma kendini gösterdi. En gerideki sıralardan gelen homurtularla başladı, devam etti ve arttı. Tepinmeler oldu ve profesör «Susun» diye bağırdığı zaman müthiş bir tepinme ve homurdanma ile karşılaştı. Hepimizin başları da, sanki kendimizi müdafaadan utanıyormuş gibi, önümüze düşmüştü, fakat homurdanmıyan tek kişi yoktu, içimizde. Profesör, halinden hiç ummadığım bir sıçrayış yaparak, aramıza karıştı. Homurtumuz devam ediyordu. Beni yakaladı, sıradan çekip çıkardı ve kulağımın arkasına iki defa vurdu. Ama homurtu kesilmemişti. Hattâ bazı talebeler, mürekkebe daldırdıkları ufak kâğıt yuvarlakları, profesöre doğru fırlatmağa başlamıştılar. Adamcağızın kolalı yakası leke içinde kalmıştı. Gözlüğü yerinden oynadı ve beni bıraktığı zaman, lâstiği suratına fırlattım. Gözlüğü parça parça oldu. Profesör odadan fırladı. Arkasından yuha çektik.

Muzaffer olmuştuk. Karşı koymuştuk. Ve on dakika sonra direktör, profesörü alıp da odaya geldiği ve uzun ve zehirli bir nutuktan sonra bizi iki saat cezalı bıraktığı, bana da üstelik iki saat daha hapis cezası verdiği zaman cezaları memnunlukla karşıladık. Zira kafamızdakileri onlara göstermiş bulunuyorduk.

Ben bu andan itibaren mahvolmuştum. Durmadan beş alıyordum. Ve sınıfın en kötü talebesi olmuştum. İstediğim kadarını öğrenebilirdim. Ama az sonra, bu boş zahmeti de bıraktım. Zira bu hâdiseden birkaç hafta sonra Anna'yı tanımıştım.

Çev. Bürhan ARPAD

Yirminci asrın büyük Amerikan romancısı J. Steinbeck'ten üçüncü sayımızda bahsetmiş ve «Gazap Üzümleri» adlı romanından bir parça da vermiştik. Steinbeck'e şöhretini ilk temin eden «Tortilla Flat» romanı, «Kenar Mahalle» adı ile Re. Güran tarafından türkçeye çevrilmiştir. Yakında ABC Kitapevi tarafından yayınlanacak olan bu romandan bir faslı, kısaltarak, okuyucularımıza sunuyoruz.

«Kenar Mahalle» den

Danny'nin dostları felâkete uğrayan bir kadının yardımına nasıl koştular?

J. STEINBECK

Senora Teresina Cortez ve sekiz çocuğu ve ihtiyar anası Tortilla Flat'ın cenup hududunu teşkil eden derin hendeğin kenarında güzel bir kulübede oturuyorlardı. Teresina otuz yaşına yaklaşmış iri yapılı, olgun bir kadındı. Anası, bu ihtiyar, kuru, dişsiz ve geçen nesle mensup kadın, elli yaşında vardı. Adının Angilica olduğunu hatırlayan bile pek azalmıştı.

Bütün hafta zarfında iş bu Viejanın (*) eline bakardı. Çünkü sekiz çocuktan yedisini beslemek, cezalandırmak, okşamak, giydirmek ve yatırmak onun vazifesi idi. Teresina sekizinci ile ve dokuzuncuya hazırlanmakla meşguldü.

Vieja pazar günleri, kendisinden daha eski siyah bir saten giyinerek, başına, üzerinde kilden yapılmış iki kiraz bulunan kaba ve dayanıklı siyah hasırını geçirerek her işi bir tarafa bırakır ve dosdoğru kiliseye gider ve orada, azizlerin itikâflarında durdukları kadar hareketsiz dururdu. Ayda bir kere de, ikindi üstü, günah çıkartmağa giderdi. Hangi günahlarını çıkarttığı ve nasıl bu günahları işlemeğe vakit bulduğu şaşılacak şeydir, çünkü Teresina'nın evinde yerde sürünen, sıralayan, sendeleyen,, kedileri boğan, ağaçlardan atlayan mahlûklar vardı; ve bunlar her biri her iki saatte bir muhakkak yiyecek yemeğe gelirlerdi.

Viejanın herkesten başka türlü bir ruhu ve çelikten sinirleri mi vardı ki? Onun yerinde başka birisi olsaydı ruhu bağıra bağıra havaî fişeği gibi burnundan fırlardı.

Tresina biraz şaşkın bir kadındı. Tabii akıl işlerinde. Yoksa vücudu, şu çocuk süzmek için yaratılmış mükemmel imbiklerden biri idi. On dört yaşında idrâk eylediği ilk çocuğu kendisini müthiş korkutmuştu. Geceleyin Top parkında kurtulduğu bu dehşeti bir gazete kâğıdına sarmış ve bekçinin görebileceği bir yere bırakmıştı. Bu bir sırdır, bu hâdise öğrenilse Teresina şimdi bile mahçup olur.

Onaltı yaşında iken Mr. Alfred Cortez kendisiyle evlendi ve ona kendi soyadı ile ailesinin temelini teşkil eden iki çocuk verdi: Alfredo ve Ernie. Mr. Cortez Teresinaya kendi soyadını verdiğinden dolayı memnundu. Bununla beraber bu ad da muvakkattı. Monterey'e gelmeden evvel ve Monterey'den gittikten sonra da adı Guggliemo idi. Ernie doğduktan sonra şehirden çıkmıştı. Belki de Teresina ile evlenmekle sâkin bir hayat geçirilemiyeceğini evvelinden tahmin etmiş bulunuyordu.

Teresina'nın gayet muntazam fasılalarla anne olması kendisini bile şaşırtırdı.. Ekseriya karnında taşıdığı çocuğun babasını hatırlayamazdı; hattâ bazen çocuk olması için erkeğe bile lüzum olmadığına inanası gelirdi. Bir ara dizanteri yüzünden ka-

(*) İhtiyar demektir.

rantinada bulunduğu zaman gebe olduğunu anlamıştı. Maamafi bir mesele kafasının halledemiyeceği kadar karıştı mı bu meseleyi, daima bu gibi işlerde daha fazla bilgisi, alâkası ve vakti olduğuna kani bulunduğu İsanın anasının kollarına terkederdi.

Teresina sık sık günah çıkartmağa giderdi. Ve her defasında papas Ramon nasihatlarının tutulmadığını görürdü. Hakikaten ne zaman onu dizleriyle, elleri ve dudaklarıyle eski bir günahın kefaretini çıkarmak üzere görse çekik kaşlarının altında parıldayan yumuşak ve tahrik edici gözleri yeni bir tanesinin temelini hazırlamış bulunurdu.

Bunları yazdığım sırada Teresinanın dokuzuncu çocuğu doğmuş ve kendisi de bir an için boş kalmış bulunuyordu. Viejaya yeni bir vazife düşmüştü; Alfredo birinci sınıfta üçüncü, Ernie ikinci senesini idrâk ediyor ve Panchito da ilk defa mektebe gidiyordu.

Teresina ailesinin gıdasını nasıl temin ettiğini her halde merak edersiniz.

Harman makinesinden geçtikten sonra arkada büyük bir yığın bıraktığını görürsünüz. Rüzgârlı bir günde toprağa bir battaniye yayıp da bunları battaniyenin üzerinde havaya savurdunuz mu harman makinesinin yanılmaz bir şey olmadığını anlarsınız. Öğleden sonra akşama kadar bu şekilde yedi sekiz kilo fasulye toplamak kabildir.

Son baharda Vieja ile yürüyebilen çocuklar tarlalara giderler ve fasulye kabuklarını savururlar. Arazi sahipleri aldırmaz, çünkü Vieja zararsız bir kadındır. Viejanın yüz yüz elli kilo fasulye toplamadığı sene fena geçmiş demektir.

Evinizde yüz yüz elli kilo fasulye oldu mu o sene açlıktan korkmayın. Diğer şeyler, şeker, domates, biber, kahve, balık veya et gibi zarif şeyler bazen ebedi bakirenin yardımiyle, bazen de açık gözlükle elde edilebilir; fakat fasulyeleriniz duruyor ya, korkmayın. Fasulye mideniz üzerinde kurulmuş bir damdır. Fasulye iktisadı soğuklara karşı insanı koruyan bir paltodur.

Senora Teresina Cortez ailesinin hayat ve saadetini sadece bir şey tehdit edebilirdi: Bu da fasulye mahsulünün alınmaması.

Fasulyeler toplanır ve yığılır ve harman makinesine konulmak üzere kurutulur. İşte o zaman yağmurun yağmaması için dua etmek lâzımdır. Fasulye yığınları koyu tarlaların ortasında sapsarı dizilmiş durduğu sırada çiftçilerin, her geçen buluttan ürke ürke, havayı gözlediklerini görürsünüz. Yağmur yağarsa fasulye yığınlarının yeniden karıştırılması lâzım gelir. Eğer bunlar da kurumadan önce bir daha yağmur yağarsa yeniden yığınlar karıştırılır. Ve bir üçüncü sağanak da geldi mi mahsule Mildiyö hastalığı girer ve hiç bir şey alınamaz.

Fasulyeler kuruduğu sırada Meryem Anaya bir mum yakmak Viejanın âdeti idi.

O sene de fasulyeler yığılmış ve kandil yanmıştı; Teresinanın evinde çuvallar hazır duruyordu.

Harman makinesi yağlanmış ve temizlenmişti.

Bir sağanak geldi.

Adam tutulup tarlalardaki fasulye yığınları alt üst edildi. Vieja bir mum daha yaktı.

Bir yağmur daha yağdı.

Bunun üzerine Vieja senelerden beri sakladığı bir altın parçasını satarak iki mum aldı. Tarlalarda fasulyeler yeniden alt üst edilerek güneşe serildi; ve sonra soğuk sicim gibi bir yağmur boşandı. Bütün Monterey mıntakasından bir tek fasulye tanesi bile alınamadı. Sırılsıklam olan yığınlar sapanın altında tekrar toprağa karıştırıldı.

İşte o zaman Senora Cortez'in evine felâket çöktü. Hayatın intizamı bozuldu; o küçücük dam yıkıldı. Şu ebedi varlık, yani fasulye bir hayal olup gitti. Geceleyin çocuklar her gün biraz daha yaklaşmakta olan açlığın dehşetinden korkarak ağlaşıyorlardı. Onlara kimse bir şey söylememişti ama biliyorlardı. Vieja her zamanki gibi

kilisede oturmuştu, fakat Meryeme bakarken dudaklarını geriye doğru çekerek acı acı gülümsüyordu.

— Sen benim mumlarımı aldın, diye düşünüyordu. Ah, evet, sen, sen mumları çok seviyorsun. Ah düşüncesiz kadın..

Ve sonra mahzun mahzun Santa Claraya döndü. Yapılan adaletsizliği ona anlattı. Ve Meryemin doğuruşundaki acaipliği bir parça rahat rahat düşündü. Santa Claraya fena fena bakarak,

— Teresinanın da çoğu zaman batırlayamadığını sen de biliyorsun, dedi.

....

Teresina'nın derdi Jesus Maria Corcoran'ın aklından çıkmıyordu. Önce Danny'nin evindeki dostlara vaziyeti büyük bir kudretle ve acıyarak anlattı. Alicenap kalbinden, fasulyeleri olmayan o küçük çocuklar için ateşli bir hitabe irad etti, heyecanlı bir müracaatta bulundu. Sözleri o kadar müessirdi ki kalbindeki ateş dostlarının kalplerini de ateşledi, yerlerinden fırladılar. Gözleri parıl parıl parlıyordu..

— Çocuklar aç kalmıyacaklardır, diye bağırdılar. Biz onlara yardım edeceğiz.

Pilon,

— Biz lüks bir hayat geçiriyoruz, dedi.

Danny,

— Elimizde olanları onlara vereceğiz, diye tasdik etti. Ve eğer eve de muhtaçlarsa burada oturacaklar.

— Yarın işe başlıyoruz, diye bağırdı. Artık tembellik yok! Çalışmak var! Yapılacak çok işlerimiz var!

Jesus Maria bir çok insanlar tarafından takip edilen bir şef zevki duydu. Bunlar boş yere birer öğünme değildi. Balık topladılar. Hotel de Monte'nin sebze artıklarına akın ettiler. Çok mükemmel bir iş yapıyorlardı. Hırsızlık, hırsızlık lekesinden kurtulmuştu; cürüm başkları için işleniyordu. İnsana bundan daha çok zevk veren ne vardır?

Korsan, odunlarının fiatını otuz sent'e çıkardı ve her sabah üç yeni dükkâna daha uğradı. Big Joe, Mrs. Palachico'nun keçisini tekrar tekrar çaldı ve her defasında da tekrar kaçırdı.

Şimdi artık Teresina'nın evinde yiyecek birikmeğe başlamıştı. Kapının önünde salatalar yığınla duruyor, kokmuş balıkların pis kokuları civardakileri rahatsız ediyordu. Ve dostlarda merhamet ateşi hâlâ yanıyordu.

Eğer bu sırada Monterey polis müdüriyetindeki vukuat cetveline bakmış olsaydınız Monterey'de cürümlerin bir parça artmış olduğunu görecektiniz. Polis otomobili bir yerden öteki yere koşup duruyordu. Şurada bir tavuk, başka bir yerde tekmil bir balkabağı yığını ortadan kayboluyordu. Paladini kumpanyası otuz kiloluk iki istiridye fıçısının çalındığını müdüriyete bildirmişti.

Teresina'nın evi gittikçe kalabalıklaşıyordu. Mutbakta tavana kadar yiyecek yığılmıştı. Sebzeler arka kapıdan taşınıyordu. Tortilla Flate bir konservehane kokusu sinmişti. Dostlar etrafta bulduklarını vakit geçirmeden aşırıp duruyorlar, ve Teresina ile beraber konuşup plânlar kuruyorlardı.

Teresina bu kadar yiyeceği görünce evvelâ deli gibi oldu, ve komplimanalr karşısında ne yapacağını şaşırdı. Bu sevinci bir hafta bile sürmedi. Emzikteki bebeğin karnı ağrımağa başladı, Ernie bir nevi bağırsak hastalığına tutuldu. Alfredonun benzi sarardı. Teresina dostlarına ne söyliyeceğini şaşırmıştı; ancak bir kaç gün sonra cesaretini toplayabildi; ve bu esnada eve yirmi kilo kereviz ve bir küfe kavun gelmişti. Nihayet vaziyeti dostlarına anlatmağa karar verdi. Komşuları kendisine çatık kaşlarla bakmağa başlamışlardı.

Danny'nin bütün arkadaşlarını mutbağa çağırdı ve dostlarının kalplerini kırmamağa çalışarak aşağıdan ala ala derdini anlttı:

— Yeşil sebzelerle meyvlar çocuklara yaramaz, dedi. Süt, çocuk memeden kesildikten sonra kabız yapar. Benizleri soluk ve hasta çocukları gösterdi. Görüyorsunuz

ya hepsi hasta; çünkü kendilerine lâzım olan şeyleri yemiyorlar.

— Onlara ne lâzımdır? diye sordu. Teresina,

— Fasulye. dedi. İşte fasulye itimat edilecek bir yemek, aynı zamanda içinden de kolay kolay çıkılamıyacak bir meseledir.

Dostlar ses çıkartmadan çekilip gittiler. Onlara cesaretleri kırılmış gibi geliyordu. Nitekim birkaç gündenberi ilk hızlarının kalmadığının farkına varmıştılar.

Danny'nin evinde bir konferans toplandı.

Bunu her yerde anlatmamalı, çünkü cezası büyüktür.

Gece yarısından epeyi zaman sonra, isimleri gizli tutulacak olan dört karanlık şekil şehrin sokaklarında birer gölge gibi yürüyorlardı. Dört gayrı kabili tefrik hayal Western antrepo kumpanyası platformuna daldılar. Bekçi bilâhare bir ses işittiğini, araştırdığı zaman hiç bir şey göremediğini söylemişti. Bu işin nasıl yapıldığını, bir kilidin nasıl kırıldığını ve kapının nasıl zorlandığını anlayamamıştı. Bekçinin mışıl mışıl uyuduğunu yalnız dört adam biliyordu, ve bittabi bunu da hiç bir zaman kimseye söylyiecek değillerdi.

Biraz sonra dört gölge antrepodan çıkmışlardı ve her gölge büyük bir yük altında ezilmişti. Gölgelerden soluma ve oflama sesleri geliyordu.

Teresina sabahın saat üçünde arka kapının açıldığını işiterek uyandı:

— Kimdir o? diye bağırdı.

Ses veren olmadı, fakat dört büyük elin evi sarstığını duydu. Bir mum yaktı ve çıplak ayakla mutbağa gitti. Mutbakta kırkar kiloluk dört tane fasulya çuvalı duvara dayalı duruyordu.

Tersina içeri koştu ve Vieja'yı uyandırdı.

— Mucize! diye bağırdı. Gel mutbağa bak.

Vieja şişkin çuvallara utana utana baktı.

— Ah, ben ne kadar rezil bir günahkârım, diye inledi. Ey mukaddes ana, ihtiyar bir deliye merhamet et. Yaşadığım müddetçe her ay sana bir mum yakacağım.

Danny'nin evinde dört arkadaş battaniyelerinin altında memnun memnun yatıyorlardı. İyi bir vicdandan daha iyi bir yastık var mıdır? Akşama kadar rahat rahat uydular. Vzifelerini yapmışlardı.

Ve Tersina kendisinin bulduğu şaşmaz bir usulle gebe olduğunu anladı. Yeni gelen fasulyeden ibriğe bir miktar boşaltırken Danny'nin arkadaşlarından hangisinin bu işten mesul olduğunu düşünüyordu.

Çev: R. GÜRAN

AYIN İÇİNDEN:

Klâsiklerden tercümeler:

Maarif Vekâleti bu yıl da 60 dan fazla klâsik eser tercüme ettirdi. Böylelikle klâsik dünya edebiyatından tercümeler 120 yi aştı. Bu yıl Cumhuriyet bayramında yayınlanan eserler şark ve garp klâsiklerinden, farsçadan, acemceden, rusçadan, almanca, fransızca ve ingilizceden, yunanca ve lâtinceden, edebî ve felsefî eserler arasından seçilmiştir.

Vekâletin çıkardığı «Tercüme mecmuası» nda neşredilen bir listeden anlıyoruz ki beş yıllık bir programa göre bu klâsik eserlerin sayısı beş yıl içinde beş yüze çıkarılacaktır. Böylelikle dünya klâsiklerinin büyük bir kısmı, bazı mühim dram müelliflerinin, meselâ Molière'le, Shakespeare-in, Yunan tragedya müelliflerinin, sonra Eflâtunun ve Aristonun Goethe'yle Dickens'in bütün eserleri, büyük Rus romancılarının en mühim şaheserleri dilimize çevrilmiş olacaktır. Bu başarıyı ve bu hayırlı, programlı tercüme çalışmalarını sevinçle karşılıyoruz.

Bu sefer tercüme edilen eserler arasında geçen seneden daha fazla Shakespeare ve Molière var. Her iki usta dram müellifinden dilimize çevrilen her eser, bizim için büyük bir kazançtır; bilhassa bu tercümeler Vekâlete bağlı bir büronun kontrolu altında, titizlik ve edebî bir zevkle yapılınca. Shakespeare'in «As you Like It» komedyası, «Beğendiğiniz gibi» adlı pürüzsüz ve başarılı bir sahne dili ile çevrilmiş. «Beğendiğiniz Gibi» de Shakespeare içinde bulunduğu cemiyeti gayet ince bir hicivle tenkit eder; o devir sarayı, etrafındaki kibarlık, mevki ve moda budalalariyle eğlenir; hakkı, adâleti korur. Cemiyet ve bütün hayat sıkı bir hak gözetme esasına göre kurulmalıdır; devleti idare edenlerin, insanım diyen herkesin tenkide tahammül etmesi lâzımdır; der. Bunları, tabiî, bir ders verir gibi doğrudan doğruya anlatmaz; biz piyes üzerinde düşündükçe bu neticelere varırız. Esas itibariyle bu komedya, Shakespeare'in en ince ve olgun bir romantik komedyası sayılır. Dalâlete düşmüş, aşırılığa, taşkınlığa doğru eğilmiş herkes, çoban kızını da, filozofu, hanı da, hakanı da hiç çekinmeden doğru yola gelmeğe davet eden, pervasız, kayıtsız, hakka dayanan bir hayat yaşayabilmek için, babası gibi kendisi de ormanların, yaban ellerinin tehlikesini göze alan güzel Rosalind'i, onun nükteli, olgun alaylarını, o vefalı aşkını dünya okuyucu ve seyircileri pek yakından tanır ve beğenirler. Shakespeare-den tercüme edilen dramlar arasında bir de «Venedik taciri» var. Shakespeare bilhassa bu piyesinde devrinin en kara taassuplarından birine hücum etmiş, bu kara taassuptan hiç yılmadan, yahudinin de, sizin benim gibi bir insan olduğunu, hıristiyanlığın yüzlerce yıldanberi haksızcasına kıskıvrak bıraktığı bu câmiayı nasıl zorla kin ve intikam hislerinin en kuvvetlisini duymağa sürüklediğini gösterir. Şaylok, değerli mütercimin pek güzel çevirdiği o meşhur nutkuyle, bir yahudinin hangi mevkide olursa olsun bir hıristiyandan, insan olarak, hiç aşağı olamıyacağını bize acı duyuracak şekilde anlatır. Mahkeme sahnesinde Şaylok, senedi imzalayamıyacak kadar derin bir ıztırap içinde, hasta ve mâdur ayrılırken, seyirci, insanlık haklarının böyle gadre uğramasından içinin burkulduğunu duyar. Shakespeare bizi böyle güldürürken düşündürür ve ağlatır.

İngilizceden tercüme edilen eserler arasında bir de **Gülliver'in seyahatleri»** var. Bu eser şimdiye kadar dilimize muhtelif kısaltılmış şekillerde çevrilmişti. Şimdi tam ve aslına tamamen sadık kalınarak çok temiz ve akıcı bir nesir diliyle tercüme edilmeğe başlandığını görüyoruz. Bu büyük eserin bu yıl ancak yarısı çıkarılmış. On sekizinci yüzyılda gayet mânasız kâr ve kazanç saikasiyle işler çeviren partilerin, memleket çapında, sebepleriyle nisbet teşkil etmiyecek derecede büyük kavgalar çıkarmalariyle, devletlerin birbiriyle yoktan

bahanelerle insan hayatını, insan haklarını hiç gözetmeden döğüştürmeleriyle alay eder; cemiyetin bozukluklarını teşhir eder. Eserin bilhassa dördüncü kısmı kuvvetlidir. İnsanların bozuk bir cemiyet düzeni içinde nasıl bozulduklarını anlatan bu kısmın da aynı ustalıkla tercüme edilerek pek yakında yayınlanacağını umuyoruz.

Molière'den tercüme edilen komedyalar arasında «**Kibarlık Budalası**» diye gayet isabetli bir tabirle çevrilmiş «**Bourgeois Gentilhomme**» var. Bilindiği gibi Molière on yedinci yüzyılda, burjuva sınıfının, serveti yeni ele geçirmiş, bu servetle, beğzadeliğe özenmeğe başlayan sınıfın ortaya çıktığı devirlerde eserlerini yazmıştır. Molière eserinde bu sınıfın özentilerine, kalıplıklarına hücum ederken bir yandan da cemiyette beyzadelerden olsun, halktan olsun bir takım düzenbazların para esasına dayanan bu münasebetlerde nasıl dolaplar, dalavereler çevirdiklerini, sersem zenginleri göz göre nasıl kapana kıstırdıklarını, asıl insan hislerinin vefaya, sadakate, dürüstlük ve hakka dayanması gerektiğini çok güldürücü bir entrika içinde anlatır.

Maarif Vekâletinin klâsikler yanında bir de büyük modern eserlerden tercümeler serisi yayınlamak üzere olduğunu işittik. Vekâletin bilhassa bu teşebbüsünü pek büyük sevinçle karşılıyoruz.. Çünkü böyle bir teşebbüsün çok daha verimli olacağına kaniiz. Gençler bu modern tercümeleri daha çok okuyorlar. Sebebi aşikâr: Okuyorlar, çünkü modern eserleri kendilerine daha yakın buluyorlar, kendi devirlerinin dâvalarını ve derdlerini daha etraflı bir görüşle bu eserlerin ele aldıklarını görüyorlar. Sonra biz, güzellik, edebiyat, dram, insanlık cemiyet, millet mefhumları üzerinde düşünmeğe modernleri okuyarak alışan okuyucunun klâsikleri daha iyi anlayacağına, onlara karşı daha yaratıcı bir tenkit vaziyeti alacağına inanıyoruz.

YAYINLAR:

Fikir hayatımızda bir dönme hâdisesi daha: Tahsin Banguoğlu'nun ırkçılığı bırakıp bu sahada hakikatın avukatı kesilişi.

İnsan en ziyade neyin derdini duyarsa onunla dertlenir, onu sayıklar durur, en çok ondan bahseder. Bu, psikoanalizin bize öğrettiği hakikatlerden biridir. Son zamanlarda münevverler çevresinden bazıları «aşağılık duygusu» nu dillerine dolamışlar, bir bardak suda fırtına koparır gibi bununla oyalanıyorlar ve başkalarını oyalamıya çalışıyorlar. Halbuki biz milletimizde «aşağılık duygusu» diye bir dert görmüyoruz, bu olsa olsa bir münevver hastalığı olsa gerek.

Geçen ay filoloji doktoru Tahsin Banguoğlu'nun bu konu üzerinde bir yazısını okuduk. O yazıdan birkaç satırı birlikte okuyalım: «Aşağılık vehmine düşmüş bazı milletler üstünlük iddiasiyle ortaya çıkarlar. Hattâ ırk üstünlüğü dâvasına kalkarlar ve komşu milletlere (siz aşağılık bir ırktansınız!) diye hakaret ederler. Nihayet körü körüne bir yabancı düşmanlığı yaparlar.. Son devrin faşist devletleri böyle bir ataklık devri geçirmektedir.»

Bir az aşağıdan okumağa devam edelim: «Bununla beraber bugün hâlâ bize aşağılık duygusu aşılamağa çalışan birçok şahsiyetlerin ve bazı zümrelerin içimizde yaşadıklarını unutmamalıyız. Bunlar Tanzimat artığı osmanlılar, soysuz kozmopolitler, şaşkın züppeler ve millî duyguları işletmekle geçinen sahtekârlardır. Bir kısmı bizi yeniden hayranlığa, taklitçiliğe, imansızlığa ve pısırıklığa doğru sürüklemeğe çalışırken bir kısmı da üstünlük iddialarına, ırk ve tarih dâvalarına, yabancı düşmanlığına ve palavracılığa doğru çekmeğe uğraşırlar. Bu kötü tesirlerden sakınmalıyız.» (Ülkü, 16. 10. 1943)

Mesele yanlış konmuş olmakla beraber bir hakikati de ifade eden bu sözleri okurken hayretten dona kaldık. Çünkü burada,

diğer sakat yollar arasında, kara ırkçılığa da ateş püsküren Tahsin Banguoğlu, kendi sözleri ile sabittir ki, ırkçıdır. Tahsin Banguoğlunun ırkçılığını kendinden aldığımız beliğ bir cümle ile belirtelim:

«Yahudinin ırkî vasıflarından biri de kısa görüşlü, kûtehbin oluşudur.» (Bir cemaat dil değiştiriyor. Yazan: Tahsin Banguoğlu, Oluş mecmuası, 23 Nisan 1939, s. 260).

«Yahudinin ırkî vasıflarından biri de kısa görüşlüdür» hükmü kara faşist ırkçı Günther'in yahudiler hakkında verdiği hükümlere çok benziyor. Günther'in eseri bu cinsten hakikî ilimde yeri olmayan hükümlerle doludur.

Acaba, Tahsin Banguoğlunun bu ırkçı hükmünü yürüttüğü 1939 yılıyle, büyük olaylarla dolu olan, bu 1943 yılının ilk teşrini arasına neler girdi ki bu kadar bariz bir fikir dönmesi hâdisesine şahit oluyoruz? Hayatta edindiği meslek itibariyle Tahsin Banguoğlu bir günlük politikacı değildir; 1935 yılında Almanyada filoloji doktorası yapmış bir ilim adamıdır. Onun için onu, bu kadar aşırı bir dönme yapmaya sevkeden âmillerin herhalde, oportünist ihtiraslar olmaması, ilmî cinsten olması icap eder. Çünkü bir ilim adamı için oportünist ihtiraslara kapılarak fikir değiştirmek ilim karakterine son derece aykırı bir hareket olur. Onun için, acaba, diyoruz, bir filoloji doktoru olan Tahsin Banguoğlu o zamandan beri ilmî çalışmalarını antropoloji ve ırk psikolojisi alanlarına mı döktü ve onun için mi bu yeni hakikate vardı?

1939 yılında Tahsin Banguoğlu «Bir cemaat dil değiştiriyor» diye yazıyordu. Biz de bu gün, bu 1943 ylının hâdiselerle dolu olan teşrin aylarında onun kullandığı başlığın ilhamıyle, sarih bir surette Doktor Tahsin Banguoğlu'nu ve Prof. Dr. Sâdi Irmak gibi arkadaşlarını kasdederek, bu dönme hâdiselerini bir araya topluyoruz ve (Bir münevver zümresi kanaat değiştiriyor) diyoruz. Kanaat değiştiren bu münevver zümresinde husule gelen fikrî dönme hâdiselerinin tahlili ve teşhisi fikir hayatımız için çok ibret verici ve aydınlatıcı olacaktır.

Dr. Muzaffer Şerif BAŞOĞLU

Adımlarda tahlil edilecek eserler:

A. Ş. Hisar — Fahim Bey ve Biz
Sabahattin Ali — Kuyucuklu Yusuf.
İhsan Devrim — Yemen Türküsü
Ehrenburg — La Chute de Paris.

KÖYÜN İÇİNDEN :

Balâ Köylerinde Toprağını Kaybetmiş Bir Zümre Beliriyor

Balâ bölgesinde köy halkı geçimleri itibariyle farklar gösterir. En üst tabakada bakkallar, sonra sırayla değirmenciler, rençberler nihayet çerçiler... Bir kişinin hem bakkal hem değirmenci olduğu da vâkidir. Fakat bunlar rençber değildirler veya ortaklama ektirirler. Böyleleri yalnız tohum verirler, çalışma, toprak ve öküz ortak tarafından temin olunur. Böyle olduğu halde mahsul yarı yarıya pay olunur. Bu adamlar daima ortaklarından şüphe ederler ve onların mahsulü çaldıklarından şikâyet ederler.

Bakkallar köylünün hemen hemen bütün giyecek ve ilâç ihtiyacını temin ederler. Hattâ nalbantlık, demircilik, marangozluk bile yaparlar. Köylü iğneden sırtındaki güveylik elbisesine kadar her şeyini bu bakkallardan bazan parayla bazan borca satın alır. Bakkallar her şeyi görülmemiş bir pahalılıkta satarlar. Bir kaç misal vereyim: sirkenin kilosu yüz kuruş, kininin tanesi yirmi kuruş, bir zarf yüz para. Köylüler bu bakkalların hasislikleri hakkında gülünç hikâyeler anlatırlar. Hattâ birisinin bir kuruş alacak yüzünden adam öldürdüğünü ve senelerce hapiste yattığını söylerler. Bunların alaylı lâkapları vardır: Çingen oğlan, Kara oğlan gibi.

Köyün yedi değirmeni vardır, yedisi de bir dereden gelen suyla işler. Su meselesi yüzünden aralarında kavga eksik olmaz. Geçen kış değirmenciler mühim rol oynamışlardır. Değirmenciler kendilerine öğütülmek üzere getirilen hububattan yirmi yarımda bir yarım hak alırlar. (Bir yarım buğday: 15-16; arpa: 12-13 kilo). Kışın buğdayın yükseldiği sıralarda bu nisbet onaltıda bire yükselmişti. Böylece alınan buğdaylar biriktirilip kışın buğdayın kıt olduğu günlerde kilosunu 120-130 kuruşa satılmış. Köylü satın almak için para bulamayınca evindeki tası tarağı toplayıp değirmene koşmuş. Bu şekilde kapkaçağı yok pahasına değirmencilere gitmiştir. Böylelikle değirmenciler birçok köylüyü belki ölümden kurtarmışlarsa da onları alacaklarla kendilerine bağlamışlardır. Bu sene de kışın ödünç alınan bir yarım ekine mukabil harman sonunda 3, 4 yarım ekin almışlar ve şimdi bunu kışın ekinin pahaya bineceği zamana saklamaktadırlar.

Geçen seneden en fazla zarar görenler, köyün büyük kısmını teşkil eden rençberler olmuştur. Geçen yıl mahsul az olmuştur; hattâ samansızlık yüzünden rençberin öküzü ölmüştür. Öküzsüz kalan rençber ne tarlayı herkedebilmiş, ne tohum serpebilmiştir. Böylelerin çoğu civardaki devlet kombinasına ırgatlığa gitmiş, kimi işi eşekçiliğe, tuzculuğa dökmüş, kimi şehre hayatını kazanmaya gitmiştir. Açlık çoklarını tehdit etmiştir. Ellerinden iş gelenler kağnı için çok lüzumluolan «zelve» denilen âletler yapmışlar; bunları mahsulü bol olan köylere satmışlar ,hattâ Konya vilâyetine kadar giderek oradan, kendi tâbirlerince, dallarında (sırtlarında) buğday getirerek ehliyallarını (çoluk çocuklarını) ölümden kurtarmışlar ve bahara güç halle çıkmışlardır; fakat içlerinden baharı göremiyenler de olduğunu söylüyorlar. Bahar geldiği zaman köylü tarlalara koşuşmuş, buğdayı

daha yeşilken taşlarla ezip yemişlerdir. Bu yüzden bazı tarlalar baştan başa harap olmuş. Geçen yıl bütün köylü rençberken bu sene 30 hane rençberliği bırakmıştır; çünkü kısmen samansızlıktan, kısmen soğuktan hayvanları ölmüştür. Öküzün teki 300 lira olduğu için yerine de konamamıştır. Bu yıl mahsul alamıyanları pek muhtemel olarak açlık beklemektedir. Çerçiler köyün en aşağı tabakasını teşkil etmektedir. Bunlar tuzculuk yapar, civar köylerden üzüm getirip satarlar. Ankarada çalışırlar. Çoğu rençberliğini bıraktığı için müteessirdir. İlk fırsatta rençberliğe dönmek isterler; fakat istihsal vasıtalarını bu şartlar altında elde edebilmek çok güçtür.

Nabi DİNÇER

Gelecek sayımızda:

TERBİYE VE HÜMANİZMA

Thomas Mann'ın eserlerinin bir tahlili

Bu sayımızı hümanizma konusuna ayırdığımızdan, Prof. J. Camborde'un «Bugünkü Fransız Edebiyatında İçtimaî Roman» yazısının ikinci kısmını bu sayımızda basamadığımız için özür dileriz. Bu kıymetli yazının sonunu okuyucularımız gelecek sayımızda bulacaklardır.

MİLLÎ PİYANGO

Her çekilişte bir millî piyango bileti alarak bütün yıl talih kapılarını kenize daima açık bulundurunuz. Her an servete kavuşabilirsiniz.

Bu çekilişte talihiniz gülmedi ise verdiğiniz para boşa gitmiş değildir. Bu sefer çelik kanatlarımız kazanmış demektir. Belki de sizin kazanma sıranız bu çekiliştedir.

MİLLÎ PİYANGO

BIRA ○○○ BESLER ○○○ SERİNLETİR ○○○ NEŞE VERİR

Meşhur âlimlerden Dr Huber, Biranın tarihi hakkında yazdığı bir eserde milâttan 5-600 sene kadar evvel başlayan Keldanî medeniyetinde biranın büyük bir yeri olduğunu söylemektedir. Bazan yalnız arpadan bazan da arpa ve baharattan imâl edilen biranın kadınlar ve işçiler tarafından çok içildiğini yine bu âlim anlatmaktadır. Yapılan bir hafriyatta bulunan on mezarın, bira imalâtını gösteren kabartmalarla tezyin edildiği ve kabartmalar yanyana getirlince imalâtın bariz bir surette görüldükü de ayni âlim tarafından nakledilmektedir.

7000 SENE EVVEL

Bu gün içilen Biranın 7000 senelik mazisi vardır.

BİRA ○○○ BESLER ○○○ SERİNLETİR ○○○ NEŞE VERİR

BIRA ○○○ BESLER ○○○ SERİNLETİR ○○○ NEŞE VERİR
BİRA ○○○ BESLER ○○○ SERİNLETİR ○○○ NEŞE VERİR

25 Kuruş Alâeddin Kıral Basımevi - Ankara (4897)